

VI. évfolyam.
1928.

4. szám,
április.

MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE

SZERKESZTI ÉS KIADJA A M. KIR. KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL.

Megjelenik havonta.

Előfizetési ár:

Egész évre . . . 10 pengő
Félévre . . . 5 "
Közliv. / 1 évre. 6 "
közalk. / félévre. 3 "

Igazgató:

KOVÁCS ALAJOS dr.
h. államtitkár, a M. Tud. Akad. I. tagja.

Szerkesztő:

DOBOVITS SÁNDOR dr.
miniszteri osztálytanácsos.

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Budapest,
II., Keleti Károly-utca 7.

TELEFON: T. 207-72.

TARTALOM:

	Old.		Old.
<i>Terület és népesség.</i>		<i>Árstatisztika és pénzügy.</i>	
Pécs lakosságának összeéléte. — <i>Kovács Alajos dr.</i>	349	1928 márciusi árstatisztikai és pénzügyi jelzőszámok	430
Szakoktatásunk az 1926/27. tanévben. — <i>Asztalos József dr.</i>	375	1. Áralakulás. — 2. A pénzintézeti betétek. — 3. A részvények értéke. — 4. Fizetési képességek. — 5. Váltóvások.	
<i>Szociális statisztika.</i>		<i>Konzuli jelentések.</i>	
Munkanélküliség és munkapiac	393	Cseh-Szlovákia	433
Munkanélküliség Európában. — <i>Kovács Norbert dr.</i>	396	<i>Irodalmi Szemle.</i>	
Lakóházépítkezés az 1927. év II. negyedében	401	<i>Könyvismertetések</i>	439
<i>Mezőgazdaság.</i>		Magyar népoktatás.	
Gyümölcsstermelésünk és gyümölcsforgalmunk az utóbbi években. — <i>Szöllősy Zoltán dr.</i>	404	<i>Melly József:</i> A vörhenykérdés különös tekintettel a székesfővárosi viszonyokra.	
Az 1927. évi termés értéke	409	<i>Szádeczky Károly:</i> A magyarországi pénzintézetek fejlődése.	
<i>Ipar.</i>		<i>Kornis Gyula:</i> Magyarország közoktatásügye a világháború óta.	
A pécsvidéki szénmedence termelése. — <i>Pap László dr.</i>	411	Könyvtári szaporulat	444
A fogyasztási adó alá eső cikkek termelése és forgalma	418	Folyóiratszemle	446
<i>Kereskedelem és közlekedés.</i>		<i>Egyéb.</i>	
A külkereskedelmi mérleg alakulására befolyással bíró fontosabb tényezők — <i>Kádas Károly dr.</i>	420	A kölni nemzetközi sajtókiállítás	447
Magyarország külkereskedelme 1928 február havában	424	<i>Kisebb közlemények</i>	449
Nemzetközi külkereskedelmi forgalom	426	Nemzetközi távbeszélőstatisztika.	
Magyarország gépjárműállománya	428	Oroszország külkereskedelme.	
Közúti forgalmi balesetek	429	A Magyarországgal szomszédos államok gazdasági adatai.	450
		Magyarország gazdasági jelzőtáblája.	452
		Rajzok a gazdasági jelzőtáblához. — (Munkanélküliség. — Munkapiac. — Drágulási indexszámok. — Betétek. — Tőzsdeindex. Magyar Nemzeti Bank.)	

Utánnnyomás csak a forrás megjelölésével van megengedve.

Ára: 1 pengő 50 fillér.

VIe année.
1928.

REVUE HONGROISE DE STATISTIQUE

N° 4.
Avril.

RÉDIGÉE ET PUBLIÉE PAR L'OFFICE CENTRAL DE STATISTIQUE DU ROYAUME DE HONGRIE.

Paraît chaque mois. — Abonnement :
Hongrie.

Un an . . . . . 10 pengős
6 mois 5
Etranger, port compris.
Un an . . . . . 12 pengős
6 mois 6

Directeur :

Dr ALOYSE KOVÁCS
sous-secrétaire d'Etat, membre corresp. de
l'Académie Hongroise des Sciences.

Rédacteur :

Dr ALEXANDRE DOBROVITS
conseiller de section.

Rédaction et administration :

**Budapest,
II., Keleti Károly-u. 7.**

Téléphone: T. 207—72.

SOMMAIRE :

	Page		Page
<i>Territoire et population.</i>		<i>Finances. — Prix.</i>	
Composition de la population de Pécs. — <i>Dr Alojse Kovács</i>	349	Indices de statistique de prix et de finances pour mars 1928 en Hongrie	430
Enseignement professionnel de la Hongrie dans l'année scolaire 1926/1927. — <i>Dr Joseph Asztalos</i>	375	1. Formation de prix. — 2. Dépôts en banque. — 3. Valeur des actions. — 4. Insolvabilités. — 5. Lettres de change protestées.	
<i>Statistique sociale.</i>		<i>Rapports consulaires.</i>	
Chômage et marché du travail en Hongrie	393	Tchéco-Slovaquie	433
Chômage en Europe. — <i>Dr Norbert Kovács</i>	396	<i>Revue littéraire.</i>	
Constructions d'habitations en Hongrie, II ^e trimestre de 1927	401	Chronique de livres	439
<i>Agriculture.</i>		L'enseignement primaire en Hongrie. <i>Joseph Melly</i> : La question de la scarlatine spécialement au point de vue des conditions de la capitale. <i>Tibor Szádeczky Kardoss</i> : Développement des établissements de crédit de Hongrie. L'instruction publique de la Hongrie depuis la guerre mondiale, rédigée par <i>Jules Kornis</i> .	
Production fruitière et commerce des fruits en Hongrie dans les dernières années. — <i>Dr Zoltán Szöllösy</i>	404	Accroissement de bibliothèque	444
Valeur de la récolte de Hongrie en 1927	409	Revue	446
<i>Industrie.</i>		<i>Autres.</i>	
Production du bassin charbonnier de la région de Pécs. — <i>Dr Ladislav Pap</i>	411	L'Exposition internationale de la presse à Cologne	447
Production et mouvement des articles soumis aux contributions indirectes en Hongrie	418	Petites communications	449
<i>Commerce et communications.</i>		Statistique internationale des téléphones. Commerce extérieur de la Russie.	
Principaux facteurs de la balance du commerce extérieur de la Hongrie. — <i>Dr Charles Kádás</i>	420	Données économiques des pays limitrophes de la Hongrie	450
Commerce extérieur de la Hongrie en février 1928	424	Tableau économique de la Hongrie	452
Commerce international	426	Graphiques au tableau économique. — (Chômage. — Marché du travail. — Nombres-indices de la cherté de la vie. — Dépôts. — Indices de la Bourse. — Banque Nationale de Hongrie.)	
Effectif des véhicules à moteur en Hongrie	428		
Accidents de la circulation en Hongrie	429		

La reproduction des articles est permise, à condition d'indiquer la source.

Prix du numéro: 1 pengő 50 fillérs.

ELŐFIZETÉSI FELHÍVÁS!

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ *szöveges* ismertetés keretében *rajzok* (grafikonok) alkalmazásával *gyorsan*, könnyen érthetően és mérleghetően közli a hazai és külföldi népesedési, közegészségügyi, kulturális, szociális, mezőgazdasági, ipari, kereskedelmi, közlekedési, pénzügyi, közigazgatási, bűnügyi, stb. statisztikai adatokat. Célja a háború óta teljesen megváltozott hazai állapotok feltárása és nemzetközi viszonylatban való megvilágítása, továbbá a statisztikai adatgyűjtések szükségességének, célszerűségének és gyakorlati hasznának bemutatása.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“ az 1928. évben is havonként, változatlan terjedelemben jelenik meg. Előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 10 pengő, félévre 5 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 6 pengő, félévre 3 pengő*

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ ezidőszert *negyedévenként* megjelenő füzetek részletes és rendszeresen visszatérő táblázatokban közlik Magyarország legújabb népesedési, közegészségügyi, vándorlási, külkereskedelmi forgalmi és árstatisztikai adatait, valamint időszakosan (függetlenül) megjelenő táblázatokban nyilvánosságra hozzák a fontosabb mezőgazdasági, ipari stb. statisztikai adatokat és a társadalmi biztosítások statisztikai eredményeit.

A „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“ előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon (közalkalmazottak és közhivatalok részére is):

egész évre 12 pengő. Egy negyedévi összevont szám ára 4 pengő.

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re **együttesen** is lehet előfizetni.

A két közlemény együttes (kombinált) előfizetési díja (a postaköltség beszámításával) Magyarországon:

*egész évre 20 pengő, félévre 10 pengő.
Közalkalmazottak, közhivatalok részére: egész évre 16 pengő, félévre 8 pengő.*

A „**MAGYAR STATISZTIKAI SZEMLE**“-re és a „**STATISZTIKAI HAVI KÖZLEMÉNYEK**“-re a magyar kir. központi statisztikai hivatalnál (**Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14.**) lehet előfizetni.

Felkérjük t. Előfizetőinket, hogy a pontos expedíció érdekében ugyanerre a címre sürgősen közölgék az esetleges címváltozásokat és az előfizetési díj beküldése kapcsán nevüket és lakásuk pontos címét olvashatóan írva tudassák a kiadóhivattal.

Legújabban megjelent művek:

Konkoly Thege Gyula dr.:
Magyarország mezőgazdasági statisztikájának szervezete

A mű, melyet szerzője a Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet megbízásából írt, az utóbbi időben mélyreható változásokon keresztülment mezőgazdasági statisztikai adatgyűjtés egész rendszerével foglalkozik.

Ára 5 pengő

Jordan Károly dr.:
Matematikai statisztika

Ez az első ilyen tárgyú magyar nyelvű mű, amely a matematikai statisztika rendszerét, problémáit és újabb eredményeit ismerteti. A könyv francia nyelven is megjelent és a külföldi matematikai statisztikai irodalomnak egyik standard munkája.

Ára kötve 13 pengő

**Annuaire
Statistique Hongrois
1923-25**

A legújabban megjelent francia nyelvű kötet tartalma teljesen megegyezik a Magyar Statisztikai Évkönyv megfelelő évfolyamával.

|||||

Ára 10 pengő

A felsorolt könyvek megrendelhetők és megszerezhetők:

**A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatalban
Budapest, II., Keleti Károly-utca 7. szám, földszint 14. ajtó**

Pécs lakosságának összetétele.

Composition de la population de Pécs.

Résumé. Pécs qui est aujourd'hui la ville la plus considérable de la Transdanubie, a été célèbre dès le moyen âge. De 1368 à la défaite de Mohács (1526), elle eut une Université; au début du XVIe siècle le nombre des étudiants y monta à 2000 dont 300 tombèrent dans la bataille de Mohács. Pendant la domination turque, la ville prit de nouveau du développement. Au début du XVIIe siècle, elle pouvait avoir environ 7000 habitants; mais par suite des batailles livrées pour la reprise de la ville et des troubles intérieurs qui les ont suivies, la population diminua tellement qu'en 1720, Pécs n'avait plus que 2310 habitants. Depuis, elle se développait constamment, de sorte qu'en 200 ans, le nombre de la population s'éleva à 57.000. Cette progression ne fut arrêtée que par la guerre mondiale, mais depuis qu'on a transféré à Pécs l'Université réfugiée de Pozsony à cause de l'annexion à la Tchécoslovaquie de cette ville, elle évolue fort tant au point de vue économique qu'à celui du nombre des habitants.

C'est presque exclusivement par l'immigration que la ville s'accroît actuellement, la proportion des habitants y nés n'étant que de 37·1%. Après l'expulsion des Turcs, un grand nombre d'Allemands se fixa tant à Pécs que dans le comitat Baranya dont elle est le chef-lieu. Depuis, elle avait toujours des habitants allemands; le nombre de ceux-ci s'accrut encore par les mineurs allemands qu'on y établit, lorsqu'au milieu du siècle dernier, on commença à mettre en valeur les charbonnages voisins. Toutefois, les Allemands ne font à présent que 10·6% de la population de Pécs. Ils habitent principalement l'établissement minier situé hors de la ville, où ils forment presque la moitié de la population. En raison de la prépondérance des Hongrois, l'élément allemand recule successivement à Pécs; la connaissance de la langue allemande y diminue également parmi les Hongrois (voir le tableau 9), tandis que déjà, 86·1% des Allemands parle le hongrois.

Au point de vue de la religion, la population offre également un tableau très ho-

mogène. La plupart (81·6%) sont catholiques romains; 4·7%, calvinistes; 2·3%, luthériens; 9·0%, israélites. Comme dans d'autres villes, les confessions minoritaires gagnent de plus en plus du terrain à Pécs par suite de l'immigration. La majeure partie des israélites habite les deux parties intérieures de la ville, à cause des professions exercées par eux (1er graphique). Les confessions s'y magyarisent graduellement, ce qui ressort bien du tableau 7.

Le nombre des habitants sachant lire et écrire s'est fort élevé: dans la population de plus de 6 ans, il a monté de 61·8% en 1869 à 88·5% en 1920. A cet égard, la proportion des israélites est la plus élevée et celle des catholiques romains la plus basse (tableau 14). Les Hongrois dépassent les Allemands non seulement sous le rapport de la culture générale, mais aussi sous celui du degré de la plus haute instruction (tableau 17). La proportion des habitants ayant fait au moins 4 classes d'école secondaire est de 40% pour les israélites et de 15·1% pour les chrétiens.

Le caractère urbain de Pécs se manifeste également fort dans la répartition des professions: pendant les 40 dernières années, la proportion des habitants exerçant des professions industrielles et commerciales s'est élevée de 52·0 à 65·6%; celle de la classe intellectuelle, de 7·4 à 9%. Pécs est une des villes les plus industrielles de la Hongrie actuelle. Dans le IIe graphique et le tableau 19, nous présentons la position des principaux groupes de professions dans le territoire intérieur de la ville.

Pendant la guerre et l'occupation serbe, un fléchissement s'y est produit dans certaines branches de l'industrie (tableau 20); depuis, celle-ci a pris un si grand essor que les données de 1920 sont bien dépassées à l'heure actuelle.

Il est intéressant d'examiner la connexion de la profession avec la religion et la nationalité (tableaux 21 et 22). On y voit — ce fait s'observe ailleurs aussi — que les israélites, qui ne forment que 9% de la population, ont dans le commerce une proportion près de cinq fois plus élevée

(44,2%); dans aucun métier, les autres confessions ne sont si fort agglomérées.

En comparant la profession avec la nationalité, on voit que les Allemands ont une proportion singulièrement forte dans l'industrie minière où le pourcentage des Hongrois n'atteint pas même la majorité absolue.

Quant à la classe intellectuelle, c'est également pour les israélites qu'on voit de grandes différences; par exemple, la majeure partie des médecins est israélite; il y en a beaucoup (40,7%) parmi les avocats aussi. Dans les groupes intellectuels, l'élément allemand n'a qu'un pourcentage très faible.

Tandis qu'avant la guerre, à cause du caractère fort manufacturier de Pécs, le nombre des ouvriers y avait dépassé de plus de $\frac{2}{3}$ celui des bourgeois et de la classe intellectuelle (tableau 24), cette situation a changé par suite de la guerre, car d'une part après la chute ou le déclin des établissements industriels, beaucoup de petits métiers indépendants se sont créés, et d'autre part la classe intellectuelle s'est accrue par les réfugiés des territoires occupés, de sorte que le nombre proportionnel des ouvriers a fort fléchi. Il est probable cependant que le grand développement que la ville prit depuis le recensement de 1920 et le relèvement de la grande industrie, augmenteront surtout le nombre des ouvriers.

*

Magyarország dunántúli részének ma Pécs a legjelentékenyebb városa. Az 1920. évi népszámlálás szerint ugyan Győr lakossága meghaladta Pécsét, a népszámlálás óta tapasztalt fejlődés alapján azonban bizonyosra vehetjük, hogy Pécs ma már lakosságban túlszárnyalta legerősebb riválisát, Győrt. Hogy a lakosság mai összetételét megvilágíthassuk, szükséges egy pillantást vetni Pécs népességének általános fejlődésére. A legrégebbi adat, ami Pécs lakosságának számáról rendelkezésre áll, Acsádi Ignác számítása az 1720. évi összeírás alapján.¹⁾ Ez sem pozitív adat azonban, hanem háztartások száma alapján van kiszámítva. 1720-tól kezdve a fejlődés menete a következő:

¹⁾ Acsádi Ignác: Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában. Budapest. 1896.

Év Année	Lakosság száma Population	Év Année	Lakosság száma Population
1720 . .	2.310	1869 . .	23.863
1787 . .	8.922	1880 . .	28.702
1805 . .	8.402	1890 . .	34.067
1815 . .	10.500	1900 . .	43.982
1825 . .	11.322	1910 . .	49.822
1840 . .	14.287	1920 . .	47.556
1842 . .	14.616	1925 . .	55.107
1850 . .	15.318	1928 . .	56.977
1857 . .	17.447		

Ha hinni lehet Acsádi számításának, 1720-ban Pécs lakossága nem tett többet egy mai nagyobb falu népességénél. Ha figyelembe vesszük, hogy Pécs városát a töröktől csak a XVII. század végén foglalták vissza, s nemsokára a visszafoglalás után a kurucok, majd a rácok pusztították el,¹⁾ nem csodálhatjuk, hogy lakossága ennyire megfogyatkozott. Hogy a középkorban s a török uralom alatt is sokkal népesebb volt Pécs, az kétségtelen, hiszen a középkorban több mint 300 pap volt a városban,²⁾ egyetemi diákságának számát pedig 2.000-re becsülték s a mohácsi csatában 300 pécsi diák vesztette el fiatal életét.³⁾

A török uralom alatt (1629-ben) viszont Pécs házainak száma 1.040 volt,⁴⁾ ami kb. 7.000 léleknek felel meg. Ezzel szemben 1720-ban az összeírás csak 320 adóköteles háztartást talált Pécsen.

A nyugalmasabb időszak beálltával újra erős fejlődésnek indult Pécs városa s a II. József alatt tartott népszámlálás 67 év múlva már majdnem négyszeresre növekedt lakosságot talált, ami azt jelenti, hogy egy-egy nemzedék alatt megkétszereződött a lakosság száma. A 18 év múlva 1805-ben tartott nem nemesi összeírás némileg kevesebb lakost állapított meg Pécsen, mint az 1787. évi, amiben valószínűleg része van annak is, hogy a nemesség, a papok és a honoráciorok az összeírásból ezúttal kimaradtak. A következő 10 évben újra erős növekvés mutatkozik.⁵⁾ 1825-ben⁶⁾ szerényebb növekvéssel a lakosság 11.322-re ment fel, majd újabb 15 év múlva, 1840-ben Fényes Elek a sematizmus alapján már 14.287 lakosról számol be; ezt megerősíti Haas Mihálynak 1842-ből származó lélek-

¹⁾ Haas Mihály Baranya. Pécs. 1845.

²⁾ Haas Mihály i. m.

³⁾ Ludovicus Nagy: Statistica Regni Hung. 1828.

⁴⁾ Haas Mihály i. m. 257. l.

⁵⁾ 1815. évi adat Hübner-Fejér lexikonból van véve.

⁶⁾ Ludovicus Nagy i. m.

számadata, amely 14.616-ot jelez. 1850-ből való az első rendszeres népszámlálási adat, amelyet az osztrák népszámlálás állapított meg 15.318-ban. Látjuk, hogy 1840 és 1850 között a fejlődés milyen gyenge. Azóta a város lakossága évtizedről évtizedre rohamosan fejlődik egészen 1910-ig, úgyhogy a 60 év alatt a népesség több mint háromszorosára növekszik.

Az 1920. évi népszámlálás 2.300 lélekkel kevesebbet talált Pécs városában, mint az 1910. évi. Kétségtelen, hogy a háborús évtized Pécs város további fejlődését éppúgy, mint más városokét is megakasztotta. Nem valószínű azonban, hogy 1920-ban ennyire megcsappant volna a város lakossága. Tudjuk, hogy 1920. év végén és 1921. év elején Pécs városa szerb megszállás alatt volt s itt a magyar népszámlálást a rendes időben nem is lehetett megtartani. A szerbeknek 1921 augusztusban történt kivonulása után csak 1921 novemberben, 10 hónappal a rendes idő után volt itt a népszámlálás megfartható s a népszámlálásba az adott utasítás szerint csak azok voltak felvehetőek, akik 1920 december 31-én a városban tartózkodtak. A megszállás alatt a városból elmenekültek és újra visszatértek, továbbá az átmenetileg ott tartózkodók, tehát akik egy-egy városban néha jelentékeny számban szoktak lenni, a számlálásból kihagyattak, mert különben esetleg kétszeresen let-

tek volna számbavéve. Az 1920. évi lélekszám tehát mindenestre alacsonyabb a valóságosnál, e mellett még az a hibája is megvan, hogy a 10 hónappal később történt számbavétel folytán az időközben eltávozottokról, vagy elhaltakról sok esetben nem lehetett a szükséges adatokat megállapítani s így igen sok a minden vonatkozásban „ismeretlenek“ száma.

1925 végén a választók összeírása alkalmával általános néposzeírást is rendelt el a belügyminiszter, amelynek az eredménye már 55.107 lélek volt. Bizonyos, hogy az Erzsébet Tudományegyetem Pécsre helyezése nagy lökést adott a város fejlődésének. A fejlődés azonban valószínűleg 5 év alatt nem volt olyan nagy, mint ahogy azt a két szám különbözete mutatja, ami abból is kitűnik, hogy a házak száma ugyanezen idő alatt 5.363-ról csupán 5.517-re növekedett.

Végül 1928 március 1-én a szellemi munkások összeírása alkalmából Pécs város újból megállapította népességét, amely ebben az időpontban immár 56.977-re rúgott. Ha a fejlődés menete ilyen marad, nem lehetetlen, hogy Pécs 1930-ban elérje a 60.000-es lélekszámot.

Hogy Pécs városának ebben a nagy fejlődésében milyen része volt a természetes szaporodásnak és a bevándorlásnak, azt a következő összeállítás mutatja:

1. A természetes népmozgalom és a bevándorlás szerepe Pécs lakosságának fejlődésében.

Rôle du mouvement naturel de la population et de l'immigration dans le développement de la population de Pécs.

Időszak <i>Epoque</i>	Természetes szaporodás <i>Accroissement naturel</i>		Tényleges szaporodás <i>Accroissement de fait</i>		Vándorlási különbözet <i>Différence de migration</i>	
	szám szerint <i>nombre</i>	o/o	szám szerint <i>nombre</i>	o/o	szám szerint <i>nombre</i>	o/o
1869—1880	— 772	— 3·2	4.839	20·3	+ 5.611	+ 23·5
1880—1890	410	1·4	5.365	18·7	+ 4.955	+ 17·3
1890—1900	21	0·1	8.533	24·1	+ 8.512	+ 24·0
1900—1910	20	0·0	5.840	13·3	+ 5.820	+ 13·3
1910—1920	— 4.469	— 9·0	— 2.266	— 4·6	+ 2.203	+ 4·4
1920—1925	— 536	— 1·1	7.551	15·9	+ 8.087	+ 17·0

Láthatjuk, hogy a természetes szaporodás Pécs lélekszámának növelésében alig játszik szerepet, sőt ha a város csak erre volna utalva, úgy lakossága nemcsak, hogy nem szaporodnék, de határozottan fogyásnak indulna. A felsorolt hat időszak közül az elsőben és a két utolsóban a halálozások száma jóval meghaladta a születéseket, csak az 1880-tól 1910-ig terjedő három évtizedben mutatkozik egészen minimális termé-

zetes szaporodás. Különösen a háborús évtized volt katasztrófális Pécs város lakosságának népmozgalmára, amikor a halálozások száma nem kevesebb, mint 4.469-cel multa felül a születéseket, pedig itt a hősi halottak még nincsenek is beszámítva. Ha az országos 3%-os arány helyett csak 2%-ot számítunk, mint hősi halottat (1.000), úgy a 10 év alatti lélekszámbeli veszteség kereken 5.500-ra rúg.

Ha most a tényleges szaporodás, vagyis a népszámlálások által konstataált nép-növekvés számait állítjuk szembe a természetes szaporodással, kiderül, hogy Pécsnek minden évtizedben igen nagyarányú bevándorlási többlete volt. Legnagyobb volt ez a bevándorlási többlet úgy általában, mint viszonylag a mult század utolsó évtizedében. Ha azonban az utolsó évtöd számait valónak elfogadjuk, úgy a most folyó évtized még ennél is nagyobb arányú bevándorlási többletet fog eredményezni; de ha az 1920. évi lélekszámot a valóságosnál alacsonyabbnak tartjuk, úgy helyesebb az utolsó 15 évet összefoglalni s így konstatal-

hatjuk, hogy a 15 év alatt bevándorlási többlet 10.290, amihez hozzávéve a körülbelül 1000 főnyi hősi halottak pótlását is, kereken 11.300 főnyi bevándorlási többletet kapunk 1911-től 1925-ig, 10 évre számítva tehát 7.550-et, ami az előző évtizedek átlaga mögött egyáltalán nem marad el. Valószínű e szerint, hogy Pécs város a háborús évek alatt is megtartotta vonzó erejét a közelebbi és távolabbi vidék lakosságára, habár nem is olyan nagy mértékben, mint előbb.

A bevándorlás intenzitását mutatják a népesség születési hely szerint való megoszlására vonatkozó adatok is.

2. Pécs lakossága születési hely szerint 1880—1920.

Population de Pécs, suivant le lieu de naissance, 1880—1920.

Év Année	Helybeli Nés à Pécs		Megyebeli Dans le comitat Baranya		Más magyarországi Ailleurs en Hongrie		Horvát-Szlavonországi En Croatie-Slavonie		Egyéb Ailleurs	
	abszolút szá- mokban en nomb. abs.	en ‰-ban	abszolút szá- mokban en nomb. abs.	en ‰-ban	abszolút szá- mokban en nomb. abs.	en ‰-ban	abszolút szá- mokban en nomb. abs.	en ‰-ban	abszolút szá- mokban en nomb. abs.	en ‰-ban
1880	13.274	46·2	5.515	19·2	6.430	22·4	519	1·8	2.964	10·4
1890	15.241	44·8	6.416	18·8	9.309	27·3	593	1·7	2.508	7·4
1900	17.078	38·8	10.857	24·7	13.222	30·1	896	2·1	1.868	4·3
1910	18.478	37·1	12.399	24·9	16.167	32·5	1.156	2·3	1.622	3·2
1920	18.602	39·1	¹⁾ 11.057	23·2	²⁾ 13.647	28·8	1.317	2·7	2.933	6·2

¹⁾ Ebből Cs. M. 10.618, Sz. H. Sz. 439. — *Dont Hongrie actuelle, 10.618; Royaume S. C. S., 439.*

²⁾ 11.245, 817, Ausztria 110, Cseh-Szlovákia 739, Románia 680, Olaszorsz. 56. — *Dont Hongrie" actuelle, 11.245; Royaume S. C. S., 817; Autriche, 110; Tchéco-Slovaquie, 739; Roumanie, 680; Italie 56.*⁷

A helybeli születésűek aránya 1880-tól 1910-ig leszállt 46·2%-ról 37·1%-ra, ugyanakkor a baranyamegyeieké 19·2%-ról 24·9%-ra, a más magyarországi törvényhatóságokból származók aránya 22·4%-ról 32·5%-ra növekedett. Pécs város még Horvát-Szlavonországra is elég erős vonzóerőt gyakorolt, úgyhogy még a békés évek alatt is 1·8%-ról 2·3%-ra ment fel az onnan származók aránya, sőt ez az arány még 1920-ban is növekedett, de ebben már — sajnos — a volt társországokból menekülteknek is nagy szerepe van. Érdekes, hogy Pécs város régebben milyen tekintélyes számú lakost kapott külföldről, különösen Ausztriából. 1880-ban még a város lakosságának több mint 10%-a, 2.964 ember külföldi születésű volt (ebből 2.664 ausztriai). Ez a szám 1910-ig fokozatosan leszáll 1.622-re (ebből 1.277 ausztriai), %-ban pedig 3·2-re. Pécs város erős magyarosodásában bizonyára része van ennek a fokozatosan gyen-

gülő ausztriai bevándorlásnak is, amely nem táplálta többé újabb rajokkal Pécs német, cseh és szlovén anyanyelvű lakosait. 1920-ban a már említett okok folytán némileg megváltoznak az arányszámok. A helybeliek aránya növekszik, a baranyamegyeiek és egyéb törvényhatóságbeliek száma és aránya pedig csökken. Az arányokat meglehetősen módosítja az ismeretlen születésűek nagy száma (854) is. Érdekes, hogy a baranyai születésűek között 439 származik az elszakított Baranya megyéből, a más magyarországi születésűek közül pedig 817-en születtek a Sz. H. Sz. állam fennhatósága alá jutott területeken, kikhez hozzászámítva a Horvát-Szlavonországban születeket (1.317), nem kevesebb, mint 2.573 olyan lakosa van Pécs városának, aki jelenleg szerb fennhatóság alatt lévő területen született. Az Ausztriához csatolt magyar területről származik 110, a Csehországhoz csatolt területről 739, a Romániához csatolt

területről 680 és Fiuméből 56 ember, úgyhogy összesen 4.158 ember, Pécs lakosságának 8·7%-a elszakított területről való.

Ami a lakosságnak nemek szerint való megoszlását illeti, figyelemreméltó, hogy a törvényhatóságok között Baján kívül Pécs városnak van a legnagyobb nőtöbblete. 1.000 férfira 1.163 nő esett 1920-ban. Természetesen része van ebben annak is, hogy az 1920. évi népszámlálásban a katonaság, minthogy a város szerb megszállás alatt volt, egyáltalán nem szerepel.

A népesség kor szerint való megoszlása tekintetében Pécs városa a hat éven aluli (6·7%), sőt a 6—11 éves gyermekeknek (10·7%) is a legkisebb arányával tűnik ki. A 6—11 éves gyermekek aránya tekintetében csak Budapest mutat még Pécsnél is kedvezőtlenebb arányt (9·1%). Ellenben feltűnően magas (10·1%) a 60 éven felüliek arányát, (7·5%), hanem az országos átlagot is (9·0%) erősen meghaladja.

A családi állapot szerint való megoszlás arányszámait rendszerint a kormegoszlás arányai döntik el. Minthogy Pécssett kevés a gyermekek, alacsony a nőtlenek és hajadonok aránya is, viszont a házasságok és özvegyek arányszáma jóval meghaladja az országos átlagokat. Az eltolódás 1910 óta ebben az irányban különösen feltűnő. Volt ugyanis 1910-ben a nőtlenek, hajadonok aránya 52·0%, 1920-ban csak 47·5%. A házasságoké ellenben 1910-ben 39·5%, 1920-ban már 42·8% volt, s az özvegyek aránya is 8·0%-ról 9·0%-ra emelkedett. Az életkor szerint való változás megoszlása nem magyarázza meg teljesen ezeket a különbségeket, valószínű, hogy az 1920. évi utólagos népszámlálásnál éppen a mozgékonyabb és kevésbé helyhez kötött nem-házasság állapotúak maradtak ki nagyobb számmal az összeírásból.

A legrégebb adatok, amelyek a népesség demografiai összetételére világot vetnek, a vallásfelekezeti megoszlásról szólnak. Pécs városában ez a kérdés nem nagyon jelentékeny, mert a városnak meglehetősen egyöntetű lakossága volt a múltban és van még jelenleg is. A katolicizmus, amely a török idők alatt úgyszólván teljesen kipusztult a régi püspöki városból, a törökök kiűzése után újra erőre kapott és hamarosan, szinte kizárólagos vallássá lett Pécssett. 1703-ban a helyzet még az volt, hogy a lakosság $\frac{3}{4}$ része volt katolikus és $\frac{1}{4}$ része

görög hitű.¹⁾ A rácok nagy pusztítása után azonban a görögkeletieket vagy kiűzték a városból vagy a katolikus hit felvételére kényszerítették, úgyhogy ettől kezdve Pécs város lakossága majdnem kizárólag katolikus vallásúvá lett. A vallásfelekezeti megoszlásról rendelkezésre álló adatokat 1805-től kezdve, amely évről először van számszerű adatunk, a következő táblán adjuk:

3. Pécs népességének megoszlása vallás szerint 1805-től 1920-ig.

Répartition de la population de Pécs suivant les cultes, de 1805 à 1920.

Év — Année	Összes népesség — Populat. totale	Róm. kath. — Cath. rom.	Görög kath. — Cath. grecs	Református — Calvinistes	Ag. hitv. ev. — Lutheriens	Görög keleti — Gréco-orient.	Unitárius — Unitaires	Izraelita — Israélites	Fegyéb — Autres
abszolút számokban — nombres absolus									
1805	8.402	8.333	—	15	23	13	—	18	—
1815	10.500	10.420	80						
1825	11.322	11.254	46		6	—	16	—	
1840	14.287	14.255	3		6	1	22	—	
1842	14.616	14.244	65		65	55	187	—	
1857	17.447	14.915	8	51	124	9	585	¹⁾ 1755	
1869	23.863	21.635	5	171	340	89	1.623	—	
1880	28.702	25.385	13	395	594	61	3.244	7	
1890	34.067	29.377	58	617	809	73	8.124	1	
1900	43.982	37.196	68	1.460	1.049	183	12.973	41	
1910	49.822	42.053	98	2.173	1.173	234	30.4026	35	
1920	47.556	38.785	92	2.232	1.080	142	21.4292	²⁾ 912	
e n % - b a n									
1805	—	99·2	—	0·2	0·3	0·1	—	0·2	—
1815	—	99·2	0·8						
1825	—	99·4	0·4		0·1	—	0·1	—	
1840	—	99·8	0·0		0·0	—	0·2	—	
1842	—	97·5	0·4		0·4	—	1·3	—	
1857	—	85·5	0·0	0·3	0·7	—	3·4	¹⁾ 10·1	
1869	—	90·7	0·0	0·7	1·4	—	6·8	—	
1880	—	88·5	0·0	1·4	2·1	0·2	7·8	0·0	
1890	—	86·2	0·2	1·8	2·4	0·2	9·2	0·0	
1900	—	84·6	0·1	3·3	2·4	0·4	9·0	0·1	
1910	—	84·4	0·2	4·3	2·3	0·5	8·1	0·1	
1920	—	81·6	0·2	4·7	2·3	0·3	9·0	1·9	

¹⁾ Külföldi honosok. — *Ressortissants étrangers.*

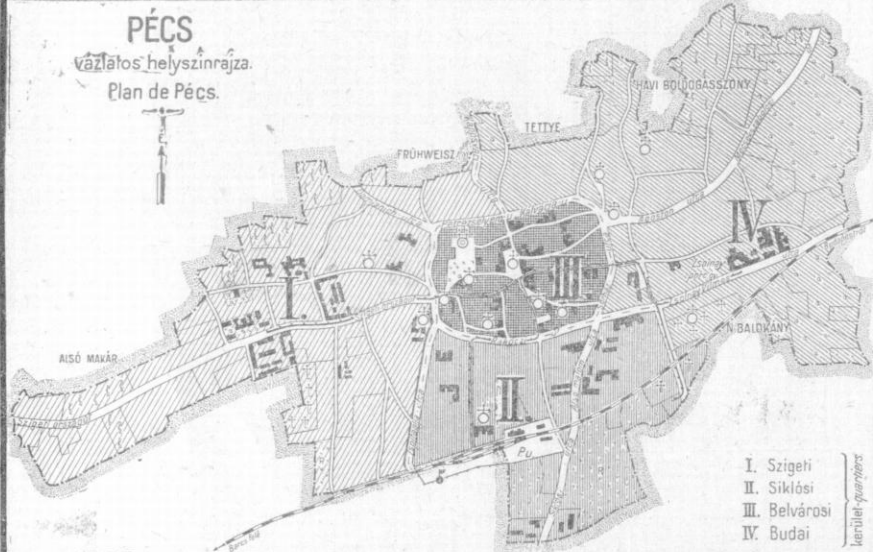
²⁾ Ebből 854 ismeretlen. — *Dont 854 inconn.*

A fokozódó bevándorlás következtében itt is az a jelenség mutatkozik, mint más, régebben egyöntetű lakosságú városoknál, hogy a felekezeti kisebbségek többnyire erősebben szaporodnak, mint a többségi felekezet, vagyis, hogy a városoknak felekezetileg egyöntetű képe fokozatosan mindig vegyesebbé válik. A régebben 99%-ot is elérő

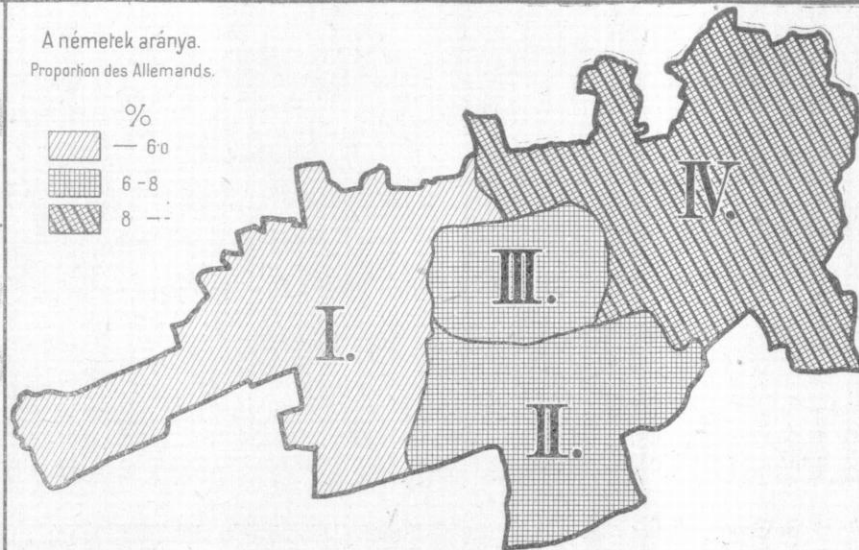
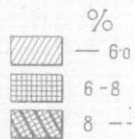
¹⁾ Haas Mihály i. m. 270. 1.

I. A NÉMET ANYANYELVŰEK, TOVÁBBÁ A REFORMÁTUSOK ÉS ISZRAELITÁK ARÁNYA PÉCS BELSŐ TERÜLETÉN KERÜLETEK SZERINT.

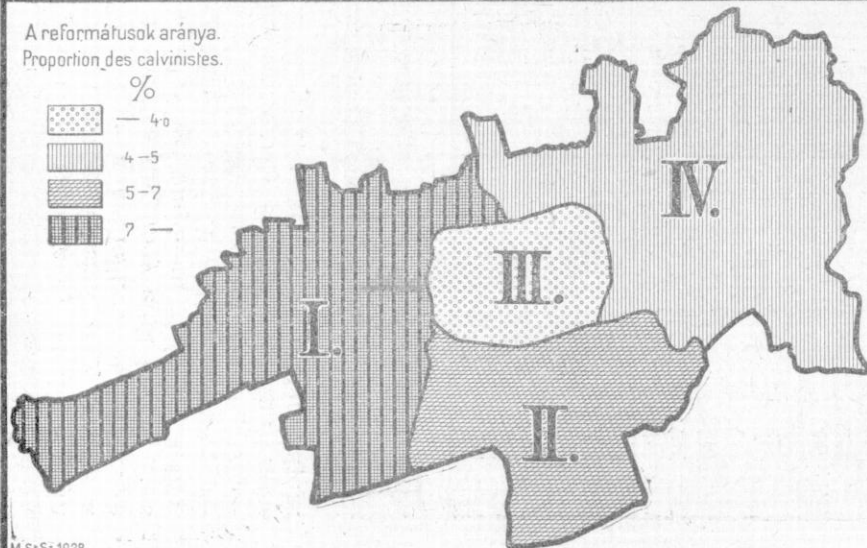
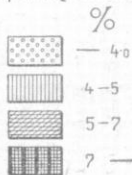
Proportion par quartiers des Allemands, ainsi que des calvinistes et des israélites dans le territoire intérieur de Pécs.

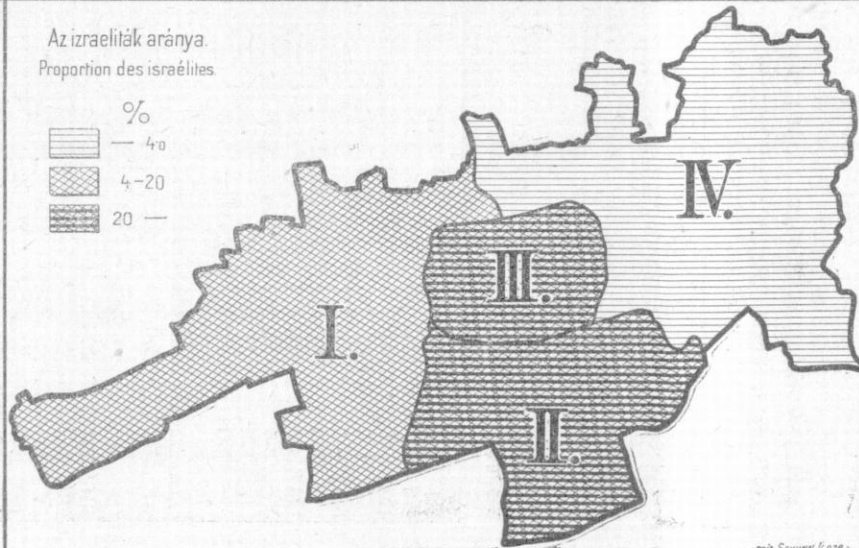
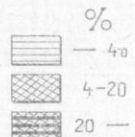
A németek aránya.
Proportion des Allemands.

A reformátusok aránya.
Proportion des calvinistes.

Az izraeliták aránya.
Proportion des israélites.

katholikus lakosság 1920-ig fokozatosan 81·6%-ra csökkent le, ezzel szemben a reformátusok ma már 4·7%-ot, az ágostaiak 2·3%-ot, a zsidók meg éppen 9·0%-ot képviselnek Pécs lakosságában. Ezek az arányszámok a valóságban még valamivel magasabbak, mert amint említettük, ezúttal sok esetben (854) nem is lehetett megállapítani a vallásfelekezetet.

Az is kitűnik ezekből az adatokból, hogy a régi sematizmusok milyen bizonytalanul adták meg a kisebbségi felekezetek számát. Fényesnek 1840-ből, Haasnak pedig 1842-ből származó adatai között feltűnő nagy különbségek vannak. A zsidókra vonatkozó adatokból itt is nyilvánvaló, hogy a zsidó bevándorlás, mint mindenütt, úgy Pécsen is, az 1840-es és az 1850-es években éreztette leginkább hatását. Még az utolsó háborús évtizedben is a zsidóság mutatja a legnagyobb szaporodást, még pedig túlnyomóan a vármegyéből való behúzóadás következtében, ami egyébként a háború alatt és után országszerte fokozottabb mértékben mutatkozik, különösen a Dunántúl, ahol minden megyében erősen csökkent a zsidók száma. Magának Baranyának megmaradt területén pl. 4.231-ről 3.055-re. A zsidók ma már 9·0%-át teszik Pécs lakosságának, gazdasági és kulturális tekintetben azonban, mint látni fogjuk, sokkal nagyobb erőt képviselnek.

A régebben jelentékeny számú görögkeleti vallásúak, teljesen jelentéktelen kisebbséggé zsugorodtak össze és számbeli veszteségük érthető okokból az utolsó évtizedben igen jelentékeny.

Minthogy a természetes szaporodásnak Pécs lakosságának növekedésében alig van szerepe, nem sok tanulságot nyújt a népmozgalomnak felekezetek szerint való megfigyelése; annál kevésbbé, mert Pécsen a kórházak és újabban a klinikák nagy száma folytán mindig igen sok volt (300 körül) a kórházakban elhalt nem helybeli lakosok száma, újabban pedig a születéseknek jelentékeny része is nem helybeliekből kerül ki. Mutatja ezt az, hogy az élveszületések száma az 1923. évi 1.056-ról az utolsó három évben 1.250—1.360-ig emelkedett; úgyhogy Pécs városának születési aránya, amely azelőtt egyike volt a legalacsonyabbnak, ma meghaladja az országos átlagot. De éppen, mert nincsenek adataink az idegen szülöttek és halottak felekezeti megoszlásáról, az egyes felekezetek népmozgalmi számaikat nem lehet összevetni az egyes

felekezetek népszámlálási számaival. Anynyit azonban itt is meg lehet állapítani, hogy a zsidók természetes szaporodási viszonyai a legkedvezőtlenebbek a rendkívül alacsony születési arány következtében. 1926-ban pl. 49 zsidó élveszületéssel szemben 77 halálozás történt, tehát a zsidóknál 28 főnyi fogyás mutatkozott, amikor a róm. katolikusok 140-nel szaporodtak és még a reformátusok is 2-vel, s csupán az ágostaiaknál és görögkeletiekénél mutatkozik 1—1 főnyi fogyás.

Az egyes vallásfelekezetek területi megoszlása érdekes különbségeket mutat. Főképpen a zsidók elhelyezkedése mutatja azt a máshol is tapasztalt szabályszerűséget, hogy a zsidók, természetesen foglalkozási viszonyaikból kifolyólag, mindenütt a városok legbelsőbb részeiben helyezkednek el. A 4. sz. tábla adatai mutatják ezt az utolsó két népszámlálásról.

Meg kell jegyezni, hogy az 1910. évi adatokból a katonaság teljesen hiányzik, mert akkor csak a polgári népesség dolgoztatott fel városrészek szerint. Ez a körülmény Pécs esetében még kedvez is az összehasonlíthatóságnak, mert a népszámlálás későbbi végrehajtása folytán 1920-ban is kimaradt a katonaság a számlálásból. Így a városrészek adatai teljesen összehasonlíthatók.

A 4. sz. tábla adatai az egyes városrészek különböző fejlődésére is világot vetnek. Látjuk, hogy a háborús évtized alatt a két belső városrész, a Belváros és a Siklósi külváros lakossága növekedett, a Budai külváros és különösen a Szigeti külváros lakossága pedig erősen mecsökkent. Feltűnően megnövekedett ellenben az egész külterület népessége 6.258-ról 7.792-re, különösen a bányatelepen kívüli egyéb külterületé. Ugyanaz a folyamat mutatkozik itt is, mint más városoknál: a perifériák lakosságának erős növekvése a belső területek mérsékelt szaporodásával szemben.

Az 1925. évi összeírásból szintén bírjuk az egyes városrészek lélekszámát, amely szerint volt a Szigeti külvárosban 14.268, a Siklósi külvárosban 5.236, a Belvárosban 10.104, a Budai külvárosban pedig 16.233 lakos. Látjuk, hogy ebben az évötödben éppen a Szigeti külvárosban volt legnagyobb a szaporodás, ami arra vall, hogy 1920-ban valószínűleg ott maradtak ki legtöbben az összeírásból, de lehetséges, hogy ez a szaporodás tényleg ott volt a legnagyobb az egyetemi épületek elhelyezése és a katonaság beszámítása következtében. Az

4. A népesség megoszlása a négy fő vallásfelekezeti szerint 1910-ben és 1920-ban városrészenként.

Répartition par quartiers de la population, suivant les quatre principales confessions, en 1910 et 1920.

Városrész Quartiers	Jelenlevő népesség — Population présente		E b b ő l — D o n t									
			róm. kath. cath. r.		ref. calvinistes		ág. n. ev. luthériens		izr. — isr.		egyéb autres	
	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920
S z á m s z e r i n t — N o m b r e s												
I. Szigeti külváros — <i>Faubourg de Sziget</i>	12 028	10.246	10.473	8.617	676	723	253	213	534	533	92	160
II. Siklói külváros — <i>Faubourg de Siklós</i>	3.726	4.600	2.594	3.182	217	281	85	117	793	925	37	95
III. Belváros — <i>Quartier centr.</i>	9 264	9.851	6.640	6.772	342	389	209	183	1.978	2.185	95	322
IV. Budai külváros — <i>Faubourg de Buda</i>	16.568	15.067	14.906	13.072	523	643	422	386	623	608	89	358
Belterület összesen — <i>Total du territoire intérieur</i>	41.586	39.764	34.613	31.643	1.763	2.036	969	899	3.928	4.251	313	935
Pécs bányatelep — <i>Etablissement de mine de Pécs</i>	3.721	3.827	3.631	3.546	24	15	40	49	15	5	11	212
Egyéb külterület — <i>Autre territoire extérieur</i>	2.537	3.965	2.316	3.596	99	181	75	132	32	36	15	20
Külterület összesen — <i>Total du territoire extérieur</i>	6.258	7.792	5.947	7.142	123	196	115	181	47	41	26	232
Egész város — Ensemble de la ville	47.844	47.556	40.560	38.785	1.886	2.232	1.084	1.080	3.975	4.292	339	1.167
E n — % - b a n												
I. Szigeti külváros — <i>Faubourg de Sziget</i>	100.0	100.0	87.1	84.1	5.6	7.1	2.1	2.1	4.4	5.2	0.8	1.5
II. Siklói külváros — <i>Faubourg de Siklós</i>	100.0	100.0	69.6	69.2	5.8	6.1	2.3	2.5	21.3	20.1	1.0	2.1
III. Belváros — <i>Quartier centr.</i>	100.0	100.0	71.7	68.7	3.7	4.0	2.3	1.9	21.3	22.2	1.0	3.2
IV. Budai külváros — <i>Faubourg de Buda</i>	100.0	100.0	90.0	86.7	3.2	4.3	2.6	2.6	3.7	4.0	0.5	2.4
Belterület összesen — <i>Total du territoire intérieur</i>	100.0	100.0	83.3	79.6	4.2	5.1	2.3	2.3	9.4	10.7	0.8	2.3
Pécs bányatelep — <i>Etablissement de mine de Pécs</i>	100.0	100.0	97.6	92.7	0.6	0.4	1.1	1.3	0.4	0.1	0.3	5.5
Egyéb külterület — <i>Autre territoire extérieur</i>	100.0	100.0	91.3	90.7	3.9	4.6	3.0	3.3	1.2	0.9	0.6	0.5
Külterület összesen — <i>Total du territoire extérieur</i>	100.0	100.0	95.0	91.7	2.0	2.5	1.8	2.3	0.8	0.5	0.4	3.0
Egész város — Ensemble de la ville	100.0	100.0	84.8	81.6	3.9	4.7	2.3	2.3	8.3	9.0	0.7	2.4

egész belterületen e szerint 1920-tól 1925-ig 39.764-ről 45.841-re növekedett a lakosság, míg a külterületen ugyanezen idő alatt 7.792-ről 9.266-ra. A népszaporodás tehát ezúttal is nagyobb volt a külterületen, mint a belterületen. Visszamenőleg még 1900-ból is van adatunk, külön a belterület és a külterület lakosságáról. Volt ugyanis 1900-ban a belterület lakossága 38.198, a külterületé pedig 5.784 (ez utóbbiból esett a bányatelepre 4.177, egyéb külterületre 1.607). Míg tehát 1900-ban a lakoságnak csak 13.1%-a esett a külterületre, 25 év múlva már 16.9%-a.

Visszatérve a felekezeti adatokra, a fenti táblán (4. sz.) látjuk, hogy a katolikusok aránya legkisebb a két belső városrészben, ugyanott legnagyobb viszont a zsidók aránya, mely e két városrészben a 20%-ot is meghaladja. A külterületen, különösen a bányatelepen természetesen sokkal magasabb a római katolikusok arányszáma, mint a belterületen. A bányatelepen alig van más vallású, mint római katolikus; az ismeretlenek beszámításával valószínűleg ma is legalább 97% ott a római katolikus vallású lakosság. A reformátusok a Szigeti külvárosban vannak legnagyobb számban, az

ágostaiak pedig inkább a Budai külvárosban és egyéb külterületen. Feltűnő a zsidók igen csekély száma a külterületen, mindössze 0·5%, míg a belterületen 10·7%-ot képviselnek. A két legjelentékenyebb kisebbségi felekezet elhelyezkedését a csatolt kartogrammon is bemutatjuk.

Amilyen egységes Pécs város lakossága felekezeti tekintetben, olyan egységes most már nyelvi tekintetben is. A mai állapot hosszas fejlődésnek, állandó magyarosodásnak a folyamánya. Haas Mihály 1845-ben megjelent többször idézett munkájában azt mondja, hogy nyelvi tekintetben három egyenlő részre oszlik Pécs lakossága. Az általa kimutatott 14.616 főnyi lakosságból tehát 4.872 lett volna magyar, 4.872 német és 4.872 horvát-szerb (bosnyák). Acsádinak 1715-ből és 1720-ból származó adatai szerint a háztartások a következőleg oszlottak meg a családfő neve szerint:

Év	Ház-tartás	E b b ö l					oláh
		magyar	német	tót	szerb-horvát		
1715	333	200	40	6	86	1	
1720	320	138	52	3	127	—	

Tehát már a XVIII. század elején az akkori hézagok adatok szerint is a magyarságnak kellett többségben lenni, bár a szerb-horvátok száma 1720-ban a magyarokét nagyon megközelítette. Valószínűnek tartjuk ennél fogva, hogy Fényes Eleknek, aki a magyarság számát magasabbra becsülte mint Haas, 1840-ből származó adatai közelebb állottak a valósághoz. Fényes Elek szerint ugyanis a 14.287 főnyi lakosságból magyar volt 7.064, német 4.200, horvát és szerb 3.001 és zsidó 22. Fényes tehát Pécs város magyarságát majdnem 50%-ra becsülte. 1880 óta népszámláláson alapuló rendszeres statisztikánk van, amelynek főbb adatai Pécs városára vonatkozólag a következők:

5. Pécs lakossága anyanyelv szerint 1840—1920.

Population de Pécs d'après la langue maternelle, 1840—1920.

É v Année	Lélekszám Population	Magyar Hongrois		Német Allemands		Tót Slovaques		Horvát Croates		Szerb Serbes		Egyéb és ism. Autres et inconn.	
		absz. szám. nombre abs.	0/0	absz. szám. nombre abs.	0/0	absz. szám. nombre abs.	0/0	absz. szám. nombre abs.	0/0	absz. szám. nombre abs.	0/0	absz. szám. nombre abs.	0/0
1840 (Fényes) . .	14.287	7.064	49·4	4.200	29·4	—	—	3.000	21·0	1	0·0	22	0·2
1842 (Haas) . . .	14.616	4.872	33·4	4.872	33·3	—	—	4.872 — 33·3				—	—
1880 népszámlálás " recensement de la populat.	28.702	21.067	73·4	5.252	18·3	431	1·5	373 — 1·3				1) 1.579	5·5
1890 "	34.067	25.268	74·2	6.508	19·1	316	0·9	397	1·2	37	0·1	2) 1.541	4·5
1900 "	43.982	33.959	77·2	7.717	17·5	215	0·5	769	1·8	113	0·3	3) 1.209	2·7
1910 "	49.822	41.628	83·6	6.356	12·8	162	0·3	688	1·4	125	0·2	4) 863	1·7
1920 "	47.556	40.655	85·5	5.034	10·6	115	0·2	326	0·7	45	0·1	5) 1.381	2·9

1) Ebből 277 vend, a többi túlnyomólag bosnyák — *Dont 277 Vendes; la plupart des autres sont Bosniaques.* 2) Ebből 215 vend, a többi túlnyomólag bosnyák — *Dont 215 Vendes; la plupart des autres sont Bosniaques.* 3) Ebből 181 vend, 873 cseh-morva — *Dont 181 Vendes et 873 Tchéco-Moraves.* 4) Ebből 85 vend, 521 cseh-morva — *Dont 85 Vendes et 521 Tchéco-Moraves.* 5) Ebből 105 vend, 296 cseh-morva, 828 ismeretlen — *Dont 105 Vendes, 296 Tchéco-Moraves, 828 inconnus.*

Lájtuk, hogy a harmadik főnemzetiség a horvát-szerb, melyet 1840-ben még Fényes is 3.001 lélekre becsült, 1880-ban már igen jelentékeny kisebbséggé zsugorodott össze. A népszámlálás ugyan csak 373 horvát-szerbet mutat ki, azonban az ú. n. bosnyákok akkor és valószínűleg 1890-ben is még az egyéb rovatban szerepelnek. Minthogy az akkori népszámlálási közlemény jegyzete szerint az 1579 lélekre kimutatott „egyéb“ anyanyelvűek, 277 vend

kívételével, túlnyomólag bosnyákok, körülbelül 900—1.000-re lehet tenni az ugyan-csak délszláv nyelvű bosnyákok számát, kikkel együtt a horvát-szerbek együttes száma legfeljebb 1.200—1.300-ra rúghatott, a lakosságnak valamivel több mint 4%-ára. Ugyanakkor a németek száma még a lakosság 18·3%-át tette s ez az arányszám a következő évtizedben még növekedett is, sőt abszolút számban még 1900-ig is. Azóta azonban a németek szá-

ma nemcsak relatíve, de abszolúte is rohamosan megy lefelé. A horvátok és szerbek száma 1900-ban még jelentékeny növekedést mutat annak következtében, hogy a fogyó bosnyákok a népszámlálások feldolgozásánál a horvátokhoz helyeztetek át, azóta azonban a horvátok és szerbek számában is fokozatos csökkenés indult meg. Érdekes a tótok számának is fokozatos csökkenése, továbbá a cseheké, akik 1900-ban még 873 lélekszámmal szerepeltek,

amely szám 1910-ben 521-re, 1920-ban 296-ra esett le. A bányatelepnek volt azelőtt jelentékeny számú cseh lakossága, amely fokozatosan a magyar és német lakosságba szívódott fel.

Ami a fő nemzetiségeknek a területi elhelyezkedését illeti, az erre vonatkozó adatokat az utolsó két népszámlálásról a magyarokra, németekre és az egyéb alatt összefoglalt egyéb nemzetiségekre vonatkozólag az alábbiakban adjuk:

6. A népesség megoszlása a két főnemzetiség szerint 1910-ben és 1920-ban városrészenként.

Répartition par quartiers de la population, d'après les deux principales nationalités, en 1910 et 1920.

Városrész Quartiers	Jelenlevő népesség — Populat. présente		E b b ő l — D o n t											
			magyar Hongrois		német Allemands		egyéb autres		magyar Hongrois		német Allemands		egyéb autres	
	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920	1910	1920
	számszerint — nombres						‰							
I. Szigeti kül. <i>Faub. de Sziget</i>	12.028	10.246	11.038	9.519	779	528	211	199	91·8	92·9	6·5	5·2	1·7	1·9
II. Siklói kül. <i>Faub. de Siklós</i>	3.726	4.600	3.311	4.174	321	288	94	138	88·9	90·7	8·6	6·3	2·5	3·0
III. Belváros — <i>Quartier centr.</i>	9.264	9.851	8.232	8.863	851	607	181	381	88·9	90·0	9·2	6·2	1·9	3·8
IV. Budai kül. <i>Faub. de Buda</i>	16.568	15.067	14.276	13.208	1.754	1.315	538	544	86·2	87·7	10·6	8·7	3·2	3·6
Belterület össz. <i>Total du territ. intérieur . . .</i>	41.586	39.764	36.857	35.764	3.705	2.738	1.024	1.262	88·6	89·9	8·9	6·9	2·5	3·2
Pécs bányatelep <i>Etablissem. de mine de Pécs .</i>	3.721	3.827	1.295	1.378	1.953	1.893	473	556	34·8	36·0	52·5	49·5	12·7	14·5
Egyéb külterület — <i>Autres territoire ext. .</i>	2.537	3.965	2.000	3.513	369	403	168	49	78·8	88·6	14·6	10·2	6·6	1·2
Külterület össz. <i>Total du territ. extérieur . . .</i>	6.258	7.792	3.295	4.891	2.322	2.296	641	605	52·6	62·8	37·1	29·5	10·3	7·7
Egész város <i>Ensemble de la ville . . . .</i>	47.844	47.556	40.152	40.655	6.027	5.034	1.665	1.867	83·9	85·5	12·6	10·6	8·5	3·9

Fényes Elek szerint (1840) a Belvárost németek és magyarok, a Szigeti külvárost magyarok, a Budai külvárost pedig bosnyákok lakják, de hozzáteszi, hogy, kevés lakos van, aki a magyar és német nyelvet ne értene. A legújabb adatok szerint ezek a különbségek az egyes városrészek nyelvi jellege tekintetében majdnem teljesen eltűntek. De érdekes mégis, hogy ma is a Szigeti külvárosban van aránylag a legtöbb magyar és legtöbb horvát-szerb a Budai külvárosban. A németek főfészke azonban, úgy látszik, eltolódott a Belvárosból a Budai külvárosba, ahol még most is 8·7% a németek aránya, míg a Szigeti külvárosban csak 5·2%.

A külterületen egészen más a kép. A bányatelepen ma is a lakosoknak majdnem fele német s az egyéb külterületen is 10·2%-ra megy arányszámuk. A bányatelepen sok még az egyéb idegennyelvűek aránya is.

Ami a 10 év alatti fejlődést illeti, a magyarság minden belső kerületben és a külterületen is következetesen tért foglal, a németiség pedig minden területrészen vesztett súlyából, sőt az egyéb külterület kivételével abszolút számban is megfogyatkozott. Legnagyobb volt a visszafejlődés a Belvárosban, ahol 9·2%-ról 6·2%-ra esett vissza. Az összehasonlítást itt is némileg zavarja az ismeretlen anyanyelvűeknek közel 900-ra

rúgó száma, fel lehet azonban tételezni, hogy ezek is hasonlóképen oszlottak meg az egyes anyanyelvek szerint.

Pécs város lakosságának lassú, de fokozatos magyarosodását más érdekes adatokkal is lehet szemléltetni. Érdekesekek pl. azok az adatok, melyek azt mutatják, hogy az egyes felekezetekben hogyan foglalt tért fokozatosan a magyarság. Az alábbi összeállítás mutatja ezt a folyamatot.

7. A magyar anyanyelvűek aránya az egyes hitfelekezetek hívei közt 1880—1920.

Proportion des habitants de langue maternelle hongroise dans les différentes confessions.

Hitfelekezet — Confessions	Magyar anyanyelvű volt %-ban Habitants de langue maternelle hongroise, %				
	1880	1890	1900	1910	1920
Róm. kath. — Cath. rom.	72·7	73·3	71·9	82·7	86·3
Református — Calviniste	92·6	90·9	91·2	96·5	97·5
Ág. h. ev. — Luthérienne	43·8	46·9	54·2	67·9	66·6
Izraelita — Israélite	87·8	87·8	93·1	94·1	95·8
Általában — En général	73·4	74·2	77·2	83·6	85·5

Legmagyarabb volt tehát mindig és ma is a református felekezet, viszont a magyarosodás legnagyobb mérvű volt az utolsó 40 év alatt az ág. h. evangélikusok közt, kiknek 1880-ban még csak 43·8%-a volt magyar anyanyelvű, 1920-ban pedig már 66·6%-a. Bár nem lehet elhallgatni, hogy az utolsó évtizedben e felekezetnél némi visszaesés mutatkozik.

Még szemléltetőbben mutatják azt az átalakulási folyamatot, amely Pécs város nemzetiségi összetételében végbemegy, azok az adatok, amelyek a lakosság nyelvismeretére vonatkoznak. A két főnyelvnek, a magyarnak és a németnek ismerete mutatja a legjellegzetesebb változásokat. 1880-tól kezdve kísérhetjük figyelemmel

8. A csak anyanyelvükön beszélő magyarok és németek számának alakulása 1880—1920-ig.

Formation, de 1880 à 1920, du nombre des Hongrois et des Allemands ne parlant que leur langue maternelle.

Év Année	Magyar Hongrois	Ebből csak magyarul tud — Dont sachant seulement le hongrois		Német Allemands	Ebből csak németül tud — Dont sachant seulement l'allemand	
		szám szerint nombre	%		szám szerint nombre	%
1880	21.067	9.429	44·8	5.252	2.476	47·1
1890	25.268	11.757	46·6	6.508	2.829	43·5
1900	33.959	17.506	51·6	7.717	2.425	31·4
1910	41.628	24.578	59·0	6.356	1.348	21·2
1920	40.655	25.564	62·9	5.034	679	13·5

ezt a folyamatot. Lássuk először azok számát és arányát, akik a magyarok és németek közül csak anyanyelvükön beszélnek (l. a 8. sz. táblát).

A folyamat e szerint az, hogy a magyarok közül mindig többen lesznek olyanok, akik csak magyarul beszélnek, míg a németek között a csak anyanyelvükön beszélők aránya fokozatosan csökken. A tendencia tehát a magyar nyelv kizárólagosága felé törekszik.

Hasonló jelenséget tárnak fel a két főnemzetiség kölcsönös nyelvtudására vonatkozó adatok, amelyek az előbbi táblának majdnem reciprok értékei. Természetes ugyanis, hogy amily arányban növekszik a magyarok között a csak magyarul tudók aránya, körülbelül hasonló mértékben kell csökkenni az első beszélt főnyelv, a német nyelv tudásának is. Az erre vonatkozó adatok a következők:

9. A kölcsönös nyelvtudás fejlődése a magyarok és németek között 1880—1920-ig.

Développement, de 1880 à 1920, de la connaissance mutuelle de langue, parmi les Hongrois et les Allemands.

Év Année	Magyar Hongrois	Ebből németül tud Dont sachant l'allemand		Német Allemands	Ebből magyarul tud Dont sachant le hongrois	
		szám szerint nombre	%		szám szerint nombre	%
1880	21.067	9.776	46·4	5.252	2.275	43·3
1890	25.268	11.755	46·5	6.508	3.679	56·5
1900	33.959	14.723	43·3	7.717	5.292	68·6
1910	41.628	15.880	38·1	6.356	4.777	75·1
1920	40.655	13.990	34·4	5.034	4.330	86·1

Míg tehát a német nyelv tudása a magyarok között 46·4%-ról 34·4%-ra ment le 40 év alatt, addig a németek közül magyarul tudók száma fokozatos növekvéssel 43·3%-ról 86·1%-ra, tehát majdnem kétszeresére növekedett. A felsorolt adatok, ami a német nyelv tudását illeti, az 1880—1900. évi népszámláláskor nem teljesen pontosak, mert ezekben az években csak az elsőnek megnevezett nyelv dolgoztatott fel az anyanyelven kívül. Az utolsó két népszámlálás alkalmával azonban minden felsorolt beszélt nyelv számításba vétetett, így tehát egészen pontosan meg tudjuk állapítani azt, hogy 1910-ben és 1920-ban az összes lakosságból hányan beszéltek az egyes nyelveken, tekintet nélkül az anyanyelvre. A fontosabb nyelvekre vonatkozó adatokat itt adjuk:

10. A főbb nyelvek ismerete 1910-ben és 1920-ban.

Connaissance des principales langues, en 1910 et 1920.

Nyelvismeret Connaissance de langue	Szám szerint Nombre		A népesség %-ában En % de la population	
	1910	1920	1910	1920
Általában magyarul tud Hab. sachant en général le hongrois . . .	47.649	45.800	95·6	96·3
Általában németül tud Hab. sachant en général l'allemand . . .	23.139	19.502	46·2	41·0
Által. horv.-szerbül tud Hab. sachant en général le croate-serbe . . .	4.069	3.548	8·2	7·5
Általában csehül tud Hab. sachant en général le tchèque . . .	803	459	1·6	1·0
Általában olaszul tud Hab. sachant en général l'italien . . .	258	295	0·5	0·6
Általában franciául tud Hab. sachant en général le français . . .	907	780	1·8	1·6
Általában angolul tud Hab. sachant en général l'anglais . . .	253	310	0·5	0·7

Látható e táblából, hogy a törzsökös idegen nyelvek, mint a német, horvát-szerb és ide számítható a cseh is, amely már több évtized óta honosodott meg a bányamunkások révén, mennyire vesztettek pozíciójukból 10 év alatt. Ha az előbbi (9. sz.) táblán csak a magyarok és németek német nyelvtudását vesszük számba, meg lehet állapítani, hogy 1880-ban Pécs lakosságának még jóval több

mint 70%-a tudott németül, míg 40 év múlva már csak 41·0%-a. Feltűnően megfogyott a háborús évtized alatt a csehül tudók száma, valószínűleg a csehek jórészen kivándorlása következtében. A táblázat teljessége kedvéért bevettük a táblába a nyugati nagy nyelvek ismeretére vonatkozó számadatokat is, amelyeknél feltűnő, hogy a franciául tudók száma erősen megcsökkent, az olaszul tudóké körülbelül változatlan maradt, az angolul beszélőké ellenben megnövekedett.

A horvát-szerbek aránylag kis száma (371) mellett majdnem tízszer annyian vannak, akik a horvát-szerb nyelvet beszélik. A magyarok és németek közül e nyelvet beszélők száma nem is csökkent 1910 óta. A magyarok közül ugyanis 1910-ben horvát-szerb nyelven tudott 2.890, vagyis 6·9%, 1920-ban pedig 2.804, vagyis szintén 6·9%. A németek közül viszont horvát-szerb nyelven tudott 320, vagyis 5·0%, 1920-ban pedig 310, vagyis 6·2%. Ezt a jelenséget annak lehet tulajdonítani, hogy a magyar uralom visszatértekor a magyar-érzelmű horvátok és szerbek egy része már magyar anyanyelvűnek vallotta magát, másrészt, mert a horvát-szerb nyelv lassú kiveszését pótolta a délvidékről menekült magyarok és németek horvát, vagy szerb nyelvtudása.

A magyarok és németek kölcsönös nyelvtudását korcsoportonként is megfigyelhetjük. Az erre vonatkozó adatokat az alábbi táblázat adja.

11. A magyarok és németek kölcsönös nyelvtudása korcsoportonként 1890—1920-ig.

Connaissance mutuelle de langue, de 1890 à 1920, des Hongrois et des Allemands, par groupes d'âges.

Korcsoport — Groupes d'âges		A magyarok közül németül tud %-ban Des Hongrois savaient l'Allemand, en %				A németek közül magyarul tud %-ban Des Allemands, savaient le hongrois, en %			
1890	1900—1920	1890	1900	1910	1920	1890	1900	1910	1920
0—2 ans . . .	0—3 ans . . .	3·0	2·3	1·6	0·6	3·5	8·8	9·3	23·1
3—5 " . . .	3—5 " . . .	19·5	12·1	7·9	4·8	28·1	30·4	34·8	64·9
6—10 " . . .	6—11 " . . .	34·2	22·9	18·2	10·9	51·3	84·5	89·0	95·6
11—15 " . . .	12—14 " . . .	47·9	37·3	29·5	20·2	74·2	90·2	96·9	98·2
16—20 " . . .	15—19 " . . .	56·9	49·3	34·1	27·3	74·0	86·2	90·4	97·5
21—30 " . . .	20—29 " . . .	55·7	49·7	40·5	38·9	67·6	75·9	88·3	92·6
31—40 " . . .	30—39 " . . .	56·1	54·9	50·8	47·8	62·9	73·5	83·1	91·8
41—50 " . . .	40—49 " . . .	49·9	57·1	53·4	53·4	65·3	71·6	82·8	89·4
51—60 " . . .	50—59 " . . .	54·6	56·1	54·9	54·9	43·8	64·4	73·8	83·9
61— " . . .	60—69 " . . .	56·1	58·4	54·2	56·6	57·1	60·8	55·1	79·8
	70—79 " . . .		54·1	55·9	56·0		55·1	52·9	62·0
	80—89 " . . .		51·7	46·7	58·9		38·0	34·7	58·5
	90—99 " . . .		57·1	33·3	69·2		33·3	50·0	100·0
100— " . . .	—	—	—	—	—	—	—	—	
Ismeretlen — Inconnu . . .	—	33·3	14·3	20·0	3·3	50·0	—	—	72·2
Összesen — Total . . .	—	46·5	43·3	38·1	34·4	56·5	68·6	75·1	86·1

A magyar nyelvismeret nagy túlsúlya és a német nyelvismeret gyors hanyatlása különösen a fiatalabb generációnál élelken kitűnik ezekből az adatokból. Legjellemzőbb a nyelvismeret a 3—5 éves korban, amikor a gyermekek már mind tudnak beszélni, de még az iskola hatása nem mutatkozhatik. Látjuk, hogy az e korcsoportba tartozó magyar gyermekek közül 1890-ban még 19·5% tudott németül, 1900-ban 12·1, 1910-ben 7·9, 1920-ban már csak 4·8%. Viszont az ugyanilyen korú német gyermekek közül 1890-ben 28·1% tudott magyarul, 1920-ban már 64·9%. A német gyermekeknek tehát közel kétharmadrésze már az iskolaköteles kor elérése előtt megtanul magyarul, sőt ha ez az arányszám az ötévesekről külön is megvolna, bizonyára még kedvezőbbet mutatna. A német nyelvtudás hanyatlása a magyaroknál a 70 éves korig minden korcsoportban mutatkozik, a 70 éves koron túl azonban már az abszolútszámok csekélyisége is okozhatja az

arányszámok rendszertelenségét. Viszont a németek között magyarul tudók száza-léka majdnem minden korcsoportban szabályszerűen növekszik; sőt (ezt egészen 70. életévig lehet követni) ugyanazon kor-éveknek a szülöttei 10 év múlva jóval ma-gasabb arányszámokat mutatnak, ami azt mutatja, hogy felnőtt, sőt idős korban is sokan megtanulnak a németek közül magyarul. 1900-ban pl. a 20—29 éves néme-tek közül magyarul tudott 75·9%, 1910-ben ugyanezen korcsoport élő tagjai közül, akik 10 év alatt 30—39 évesek lettek, már 83·1% tudott magyarul, újabb tíz év múlva a 40—49 évesek közül már 89·4%. Ez azt jelenti, hogy 20 év alatt az átlagosan 25 éves németek közül átlagosan 45 éves ko-rukig újabb 13·5% tanult meg magyarul.

Meg lehet azonkívül figyelni a magya-rok és németek kölcsönös nyelvtudását vallásfelekezetek szerint is, ami szintén igen érdekes folyamatokra világít rá.

12. A magyarok és németek kölcsönös nyelvtudása vallásfelekezetek szerint az 1900—1920. években.

Connaissance mutuelle de langue, en 1900—1920, des Hongrois et des Allemands, suivant les confessions.

Vallásfelekezet Confessions	Magyar Hongrois			A magyarok közül németül tud — Hongrois sachant l'allemand						Német Allemands			A németek közül magyarul tud — Allemands sachant le hongrois					
				számsz. — nombre			%						sz. sz. — nombre			%		
	1900	1910	1920	1900	1910	1920	1900	1910	1920	1900	1910	1920	1900	1910	1920	1900	1910	1920
Római kath. — Cath. rom.	28.243	34.776	33.449	11.447	12.392	10.428	40·6	35·6	31·2	3.856	5.702	4.463	4.705	4.267	3.874	68·6	74·8	86·8
Református — Calv.	1.332	2.098	2.174	331	358	349	24·9	17·1	16·1	114	67	38	82	48	33	71·9	71·6	86·8
Ag. hitv. ev. — Luth.	569	797	719	336	437	367	59·0	54·8	51·0	462	361	334	304	289	286	65·8	80·1	85·6
Izraelita — Isr.	3.704	3.790	4.109	2.565	2.600	2.774	69·3	68·6	67·5	250	193	148	182	153	106	72·8	79·3	71·6
Egyéb — Autres ..	111	167	204	44	93	72	39·6	55·7	35·3	35	33	51	19	20	31	54·3	60·6	60·8
Összesen — Total:	33.959	41.628	40.655	14.723	15.880	13.990	43·3	38·1	34·4	7.717	6.356	5.034	5.292	4.777	4.330	68·6	75·1	86·1

Amint e tábla mutatja, legelőbb tud-nak németül a magyar anyanyelvű izraeli-ták közül, de e mellett legerősebben is tartja magát a német nyelvtudás a zsidók között. A magyar lutheránusoknak már csak alig több mint fele beszél németül, 1900-ban még 59·0% tudott e nyelven. A római katolikus magyaroknál a német nyelvtudás aránya 40·6%-ról 31·2%-ra csökkent 20 év alatt, aránylag még na-gyobb a csökkenés a magyar reformátu-soknál, akiknél különben is leggyengébben áll a német nyelvtudás ügye.

Míg az összes számbavehető felekezetek-nél a német nyelv ismeretének fokozatos visszafejlődését látjuk, addig a német-nyelvű katolikusok és protestánsok köré-ben a magyar nyelv ismeret hatalmas előre-törését állapíthatjuk meg, különösen a leg-elméletesebb ágostaiaknál, ahol az arány-

szám 65·8%-ról 85·6%-ra emelkedett. Csu-pán a németnyelvű zsidóknál mutatkozik némi szabályszerűtlenség az arányszámok alakulásában, aminek azonban, tekintve, hogy a zsidók amúgy is erősen magyaro-sodtak, nem tulajdoníthatunk nagyobb je-lentőséget.

Fentebb már láttuk, hogy milyen nagy szerepe van a bevándorlásnak Pécs lakos-ságának fejlődésében. E bevándorlásnak természetesen a népesség nemzetiségi meg-oszlására is hatással kell lennie, mert a bevándorlók nemzetiségi tekintetben is rendszeren más összetételűek, mint az ősla-kók. A 13. sz. tábla mutatja a különbsé-get e tekintetben a helybeli és idegen szü-letésű (tehát bevándorolt) lakosság között.

Látjuk, hogy a pécsi németiséget tulaj-donképpen a baranyamegyei bevándorlás táplálja, a bevándoroltak között ugyanis

13. A születés helye az anyanyelvvel és a magyar nyelvtudással egybevetve az 1920. évi népszámlálás szerint.

Lieux de naissance comparés avec la langue maternelle et la connaissance du hongrois, d'après le recensement de 1920.

Születés helye <i>Lieu de naissance</i>	Összesen <i>Populati. totale</i>	ebből — <i>dont</i>				nem magyar anyanyelvű <i>Mat. de langue maternelle non hongroise</i>	a nem magya- rok közül ma- gyarul tud Ny. hongrois sachant le hongrois
		magyar <i>Hongrois</i>	német <i>Allemands</i>	egyéb <i>autres</i>			
<i>a) abszolút számokban — Nombres absolus</i>							
Helybeli — <i>Pécs</i>	18.602	16.909	1.422	271	1.693	1.618	
Ugyanazon megyebeli mai magyarországi — <i>Partie non détachée du même comitat</i>	10.618	8.659	1.879	80	1.959	1.697	
Elszakított baranyai — <i>Partie détachée du comitat Baranya</i>	439	386	46	7	53	43	
Más megyebeli mai magyarországi — <i>Autres comitats de la Hongrie actuelle</i>	11.245	10.538	649	58	707	582	
Más megyebeli, elszakított területekről — <i>Autres comitats détachés de la Hongrie</i>	2.402	2.050	222	130	352	280	
Régi Horvát-Szlavonországbeli — <i>Ancienne Croatie-Slavonie</i>	1.317	997	160	160	320	252	
Külföldi- és ismeretlen — <i>A l'étranger et en lieu inconnu</i>	2.933	1.116	656	1.161	1.817	673	
Összesen: — <i>Total</i>	47.556	40.655	5.034	1.867	6.901	5.145	
<i>b) százalékban — %</i>							
Helybeli — <i>Pécs</i>	39·1	90·9	7·6	1·5	9·1	95·6	
Ugyanazon megyebeli mai magyarországi — <i>Partie non détachée du même comitat</i>	22·3	81·5	17·7	0·8	18·5	86·6	
Elszakított baranyai — <i>Partie détachée du comitat Baranya</i>	0·9	87·9	10·5	1·6	12·1	81·1	
Más megyebeli mai magyarországi — <i>Autres comitats de la Hongrie actuelle</i>	23·7	93·7	5·8	0·5	6·3	82·3	
Más megyebeli, elszakított területekről — <i>Autres comitats détachés de la Hongrie</i>	5·0	85·4	9·2	5·4	14·6	79·6	
Régi Horvát-Szlavonországbeli — <i>Ancienne Croatie-Slavonie</i>	2·8	75·7	12·2	12·1	24·3	78·8	
Külföldi és ismeretlen — <i>A l'étranger et en lieu inconnu</i>	6·2	38·0	22·4	39·6	62·0	37·0	
Összesen: — <i>Total</i>	100·0	85·5	10·6	3·9	14·5	74·6	

jóval több a német, mint a helybeliek között. A magyarság viszont erős támaszt kap a szomszédos megyékből, (Somogy, Tolna stb.) való bevándorlás révén. Még az elszakított magyarországi területekről származók között is elég magas a magyarság aránya, sőt a volt társországokban születetteknek is háromnegyedrészre magyar és csak egy-egy nyolcada német, illetőleg horvát-szerb.

A magyar nyelv ismerete is a helybeli születésű nem magyar lakosok között a legnagyobb (95·6%), viszont legkisebb természetesen a külföldiek között (37·0%), bár itt az arányszámot az ismeretlenek nagy száma is erősen befolyásolja.

Ami a lakosság műveltségi fokát illeti, ebben a tekintetben Pécs városa előkelő helyen áll nemcsak általában a törvényhatóságok, hanem a városok sorában is. Az általános műveltség emelkedését, amit

az írni-olvasni tudók szaporodása jelez, 1869-től kezdve a következő arányszámok mutatják:

Év <i>Année</i>	A 6 éven felüli népességből írni-olvasni tudott % <i>Sur la populat. de plus de bans, savaient lire et écrire %</i>
1869	61·8
1880	71·6
1890	74·5
1900	81·2
1910	84·9
1920	88·5

A fokozatos fejlődés szépen látszik ez arányszámokból, különösen 1869 és 1880, azután 1890 és 1900 között volt erőteljes a fejlődés.

A főbb nemzetiségek és felekezetek szerint az írni-olvasni tudás fejlődését a következő arányszámok mutatják (itt az összes népességet véve):

14. Az írni-olvasni tudók aránya az egyes fontosabb felekezetek és nemzetiségek szerint 1880—1920.

Proportion des habitants sachant lire et écrire suivant les principales confessions et nationalités, 1880—1920.

Hitfelekezet, nemzetiség <i>Confession, nationalité</i>	Írni-olvasni tudott %-ban <i>Sachant lire et écrire, en %</i>				
	1880	1890	1900	1910	1920
Római katolikus — <i>Cath. rom.</i>	61·5	64·2	70·5	74·7	83·2
Református — <i>Calviniste</i>	69·4	73·1	78·8	82·3	85·1
Ág. hitv. evang. — <i>Luthérienne</i>	69·4	68·8	75·9	81·5	86·5
Izraelita — <i>Israélite</i>	75·4	76·3	81·6	87·7	91·1
Általában — <i>En gén.</i>	62·9	65·5	71·9	75·4	82·6
Magyar — <i>Hongr.</i> . .	64·2	66·5	72·8	77·0	84·3
Német — <i>Allemands</i>	62·7	64·0	71·1	74·9	83·2
Horvát — <i>Croates</i> .	40·2	52·4	53·3	60·3	71·8

15. Az írni és olvasni tudók száma és aránya városrészek szerint 1910-ben és 1920-ban.

Nombre et proportion, par quartiers, des habitants sachant lire et écrire, en 1910 et 1920.

Városrész — <i>Quartiers</i>	1 9 1 0			1 9 2 0		
	Összes népesség <i>Population totale</i>	Írni és olvasni tud <i>Hab. sachant lire et écrire</i>		Összes népesség <i>Population totale</i>	Írni és olvasni tud <i>Hab. sachant lire et écrire</i>	
		számszerint <i>nombre</i>	%		számszerint <i>nombre</i>	%
I. Szigeti külváros — <i>Faubourg de Sziget</i> .	12.028	8.874	73·8	10.246	8.111	79·1
II. Siklósi külváros — <i>Faubourg de Siklós</i> .	3.726	3.122	83·8	4.600	4.007	87·1
III. Belváros — <i>Quartier central</i>	9.264	8.079	87·2	9.851	8.768	89·0
IV. Budai külváros — <i>Faubourg de Buda</i> . .	16.568	11.938	72·1	15.067	12.364	82·0
Belterület össz. — <i>Total du territoire intérieur</i>	41.586	32.013	77·0	39.764	33.250	83·6
Pécs bányatelep — <i>Etablissem. de mine de Pécs</i>	3.721	2.547	68·5	3.827	2.864	74·8
Egyéb külterület — <i>Autre territoire extérieur</i>	2.537	1.516	59·8	3.965	3.178	80·1
Külterület össz. — <i>Total du territoire extérieur</i>	6.258	4.063	64·9	7.792	6.042	77·6
Egész város — <i>Ensemble de la ville</i> . . .	47.844	36.076	75·4	47.556	39.292	82·6

Belvárosban s legkevesebb a bányatelepen, ahol a legtöbb a német lakosság. Feltűnő az egyéb külterületen az írni-olvasni tudás gyors terjedése, ami az iskoláztatási viszonyoknak javításán kívül arra vall, hogy a külterületre a belső városrészekből kezd kirajzani a lakosság.

1910 óta nemcsak az egyszerű írni-olvasni tudásról, de a középiskola különböző fokozatait végzettekről is vannak statisztikai adataink. Ezeket a 16. számú tábla mutatja be.

Pécs lakosságának e szerint korra való tekintet nélkül 17·2%-a végzett legalább 4 középiskolai osztályt, ideértve a polgári is-

A négy fő felekezet közül minden időben az izraeliták mutatják a legmagasabb arányt és a róm. katolikus törzslakosság áll az utolsó helyen. Fejlődés természetesen valamennyi felekezetnél mutatkozik. A nemzetiségek közül a magyar anyanyelvűek a németeknél is kedvezőbb arányszámot mutatnak, ami magyarosodó városainknál szinte szabályszerű jelenség, mint-hogy a németiség intelligenciája nagyobb mértékben olvad be, mint az alsóbb társadalmi osztályokhoz tartozó s így a műveltség alacsonyabb fokán álló német polgárság és munkásság.

Egyébként az írni-olvasni tudásnak kerületek és területrészek szerint való elterjedése is megerősíti a fentebbi adatokat.

Legtöbb természetesen az írni-olvasni tudó a két belső kerületben, különösen a

kola negyedik osztályát is, mégpedig a férfiak közül 19·1%, a nők közül 15·5%. Teljes középiskolát végzett pedig a lakosság 4·6%-a, még pedig a férfiak közül 7·6%, a nők közül 1·9%. Itt tehát már a férfiak és nők végzettsége között sokkal nagyobb különbség mutatkozik, bár kétségtelen, hogy a nők hátrányukat gyors ütemben igyekeznek behozni; az abszolút számokból látjuk, hogy a középiskolát végzett nők száma minden fokozatban majdnem kétszeresre növekedett 10 év alatt. 1920-ról már a főiskolát végzettek számát is ki tudjuk mutatni, volt pedig ekkor a főiskolát végzettek száma 816, kik között azonban

16. A középiskolák kisebb-nagyobb fokozatait végzettek száma és aránya nemek szerint 1910-ben és 1920-ban.

Nombre et proportion, par sexe, des habitants ayant fait les classes ci-dessous d'écoles secondaires, en 1910 et 1920.

Megnevezés — Désignation	É v Année	Férfi Sexe masc.	Nő Sexe fémin.	Összesen Total	Száz — Sur cent		
					férfi — hommes	nő — femmes	egyén habitants
					szám szerint — nombre		
A középiskola 8 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 8 classes d'écoles second.</i>	1910	1.633	288	1.921	6·6	1·1	3·9
	1920	1.676	501	2.177	7·6	1·9	4·6
A középiskola 6 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 6 classes d'écoles second.</i>	1910	2.074	536	2.610	8·4	2·1	5·2
	1920	2.229	965	3.194	10·1	3·8	6·7
A középiskola 4 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 4 classes d'écoles second.</i>	1910	3.335	2.243	5.578	13·5	8·9	11·2
	1920	4.194	3.967	8.161	19·1	15·5	17·2

már csak 57 a nő és 759 a férfi. Így tehát a nők itt még nagyobb hátrányban vannak, mint a középiskolai végzettségűnél. Valószínű, hogy az egyetem Pécsre helyezése folytán 1930-ban már a főiskolát végzettek számának nagy szaporodása fog mutatkozni.

Az egyes fontosabb felekezetek és nemzetiségek általános műveltségi fokát már fentebb láttuk, most nézzük azt, hogy az egyes kategóriák milyen mértékben szerzik meg a közép-, illetőleg a főiskolai végzettséget. Az erre vonatkozó adatokat a következő tábla adja:

17. A közép- és főiskolát végzettek megoszlása főbb vallásfelekezetek és nemzetiségek szerint.

Répartition des habitants ayant fait une Haute école ou les classes ci-dessous d'écoles secondaires, suivant les principales confessions et nationalités.

Megnevezés Désignation	Összesen Total	E b b ö l — D o n t											
		r. kath. cath. r.	ref. calvi- nistes.	ág. h. ev. luthér.	izr. isr.	r. kath. cath. r.	ref. calvi- nistes.	ág. h. ev. luthér.	izr. isr.	magyar Hongr.	német Allem.	magy. Hon- grois	ném. Allem.
		abszolút sz. — nombre abs.				százalék — %				absz. sz. - n. abs.		százalék — %	
Főiskolát végzett — <i>Hab. ayant fait u. Haute école</i>	816	496	66	36	200	60·8	8·1	4·4	24·5	778	28	95·3	3·4
A középiskola 8 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 8 classes d'école second.</i>	2.177	1.464	141	68	476	67·2	6·5	3·1	21·9	2.075	78	95·3	3·6
A középiskola 6 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 6 classes d'école second.</i>	3.194	2.159	192	93	711	67·6	6·0	2·9	22·3	3.033	125	95·0	3·9
A középiskola 4 osztályát végezte — <i>Hab. ayant fait 4 classes d'école second.</i>	8.161	5.843	404	207	1.642	71·6	5·0	2·5	20·1	7.737	318	94·8	3·9

Feltűnő itt a zsidók rendkívül magas aránya a középiskolát és különösen a főiskolát végzettek között, amely arány kétszeresen, sőt két és félszeresen meghaladja a népszámlálási arányokat. A két protestáns felekezet is jobban áll a magasabb műveltséggel bírók sorában, mint általában a lakosságban, úgyhogy az egész különbözet a római katolikusok rovására megy,

kik pl. a főiskolát végzettek között már csak 60·8%-kal szerepelnek, holott a lakosságban arányuk, mint láttuk, 81·6%-ra rúg. Természetesen, ha az abszolút számokat a megfelelő lélekszámhoz viszonyítanók, hasonló eredményre jutnánk. Itt csak azt akarjuk megemlíteni, hogy míg a keresztény lakosoknak csak 15·1%-a végezte a középiskolának legalább 4 osztályát, ad-

dig a zsidóknál ez az arányszám majdnem 40%-ra rúg.

A két főnemzetiségnek, a magyarnak és németnek magasabb műveltségét jelző arányszámok a fentebb mondottakból folynak, látjuk, hogy a németek a népességben elfoglalt 10·6%-os arányuk mellett a középiskolát végzettek között csak 3·6%, a főiskolát végzettek között pedig 3·4%-kal szerepelnek. Ez nem jelenti azt, mintha a pécsi németiségnek nem volna meg a haj-

landósága a magasabb műveltség megszerzésére, hanem annak a természetes következménye, hogy a középiskolát és főiskolát elvégző németek nagyobb része már felszívódik a magyarságba.

Nagy érdeklődésre tarthatnak számot azok az adatok, amelyek a lakosságának foglalkozásai szerint való megoszlását mutatják. Az erre vonatkozó adatok immár négy népszámlálásról állanak teljesen összehasonlítható állapotban rendelkezésre.

18. A népesség megoszlása foglalkozási főosztályok szerint 1890-től 1920-ig.

Répartition, de 1890 à 1920, de la population, suivant les principales classes de professions.

Év Année	Összes népesség Populat. totale	Östermelés Production du sol	Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	Ipar — Industrie	Kereskedelem és hitel — Commerce et crédit	Közlekedés Voies de communication.	Bányászat, ipar és forgalom — Mines, industrie et trafic	Közszolgálat és szabadfoglalkozások — Services publ. et professions lib.	Védőerő — Défense nationale	Napszámások k. m. n. — Journaliers spéc. non dénomm.	Házi cselédek Domestiques	Egyéb és ismeretlen foglalkozások — Autres et professions inconn.
Abszolút számokban — Nombre absolu												
1890	35.449	2.788	3.477	10.865	2.624	1.470	18.436	2.622	1.000	3.955	1.736	4.312
1900	43.982	3.347	3.836	13.541	3.448	2.438	23.263	3.797	2.065	4.960	2.033	4.517
1910	49.822	3.533	3.723	18.493	3.889	3.394	29.499	4.341	2.340	2.076	2.242	5.791 ¹⁾
1920	47.556	2.698	4.753	16.926	4.734	4.789	31.202	4.291	115	1.694	1.308	6.248 ²⁾
S z á z a l é k b a n — En %												
1890	100·0	7·9	9·8	30·7	7·4	4·1	52·0	7·4	4·5	11·1	4·9	12·2
1900	100·0	7·6	8·7	30·8	7·9	5·5	52·9	8·6	4·7	11·3	4·6	10·3
1910	100·0	7·1	7·5	37·1	7·8	6·8	59·2	8·7	4·7	4·2	4·5	11·6
1920	100·0	5·7	10·0	35·6	9·9	10·1	65·6	9·0	0·2	3·6	2·8	13·1

¹⁾ Ebből 3.137 a „Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb.“ száma — Dont 3.137 „retraités, capitalistes, etc.“

²⁾ „ 3.200 „ „ „ „ „ — Dont 3.200 „ „ „ „ „

Pécsnek városi jellege lakosságának foglalkozási megoszlásában is mindenkor kifejezésre jutott. Ez a jelleg az idők folyamán még erősödött is, mert mint látjuk, az iparforgalmi népesség aránya az utolsó 40 év alatt 52·0%-ról 65·6%-ra növekedett, ugyancsak nőtt a közszolgálat és szabadfoglalkozásokhoz tartozók, tehát par excellence, városi elem arányszáma is 7·4%-ról 9·0%-ra. Maga az ipar 35·6%-kal szerepel Pécs lakosságában s bár az utolsó évtizedben arányszáma némileg visszaesett — ami egyébként a háborús évek után általános jelenség — Pécs ma is egyike legiparosabb városainknak. Csak Győr, Budapest, Miskolc és Baja mutatja fel az iparos népesség nagyobb arányát.

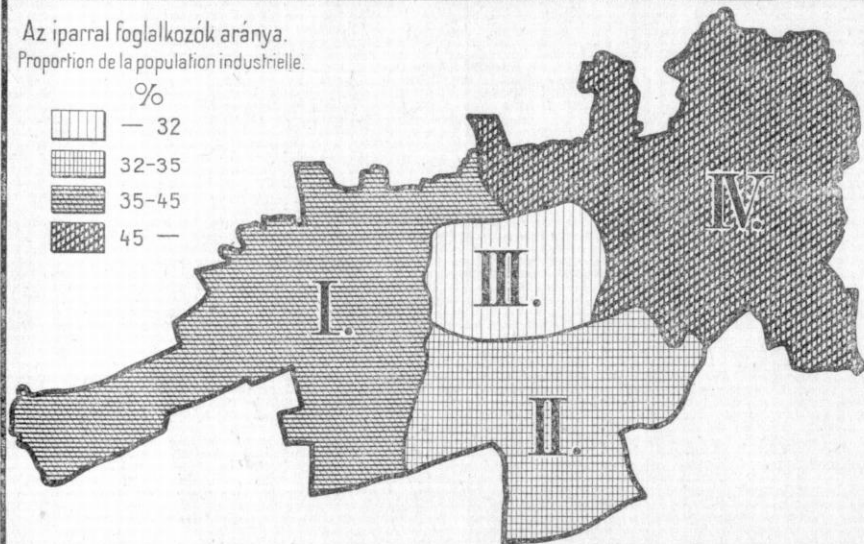
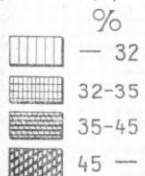
Az östermelés, a falu jellegzetes foglalkozása, Pécsen csak egészen alárendelt szerepet játszik és e foglalkozáshoz tartozók arányszáma is fokozatosan csökken, úgyhogy 1920-ban már csak 5·7%-a a la-

kosságának tartozott az östermelés körébe. A bányászat ellenben kerekén 10%-ban foglalkoztatja Pécs lakosságát s az utolsó évtizedben különösen fellendült a háború és azóta még inkább a megcsónkítás következtében. Rendkívül erős fejlődést mutat a közlekedés, amelynek arányszáma 30 év alatt 4·1%-ról 10·1%-ra ment fel s ma már több embert foglalkoztat, mint Pécs régi foglalkozási ága, a bányászat. Valószínű, hogy az utolsó évtizedben a közlekedés általános fejlődésén kívül a délvidékről, különösen Horvát-Szlavonországból menekült vasutasok is növelték e számot. A különböző ágbeli és közelebbi megnevezés nélküli napszámások arányának csökkenése elsősorban annak a következménye, hogy a foglalkozási statisztika mindig tökéletesebb lesz és a napszámásoknak mindig nagyobb és nagyobb része osztható be más foglalkozásokhoz. Nem tekinthető kedvező jelenségnek a házcselé-

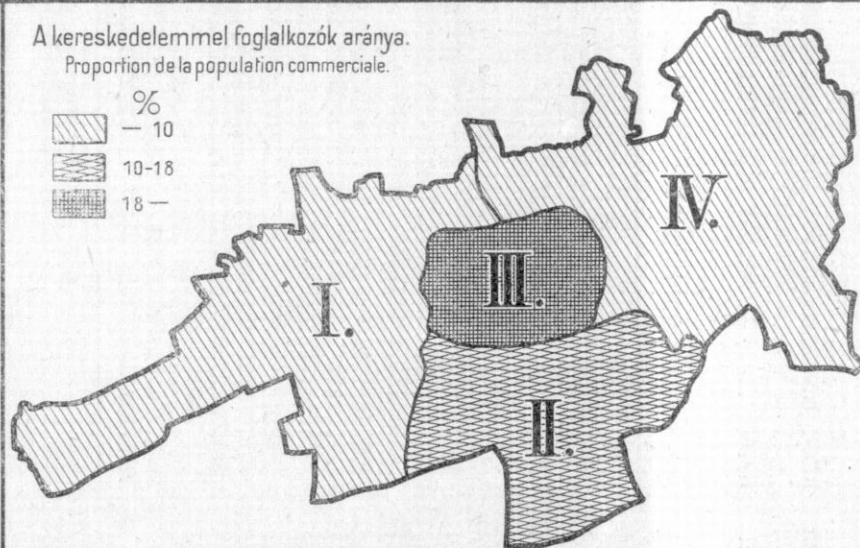
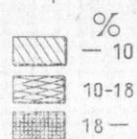
II.A FŐBB FOGLALKOZÁSOK ARÁNYA PÉCS BELSŐ TERÜLETÉN KERÜLETEK SZERINT.

Proportion des principales professions dans le territoire intérieur de Pécs, par quartiers.

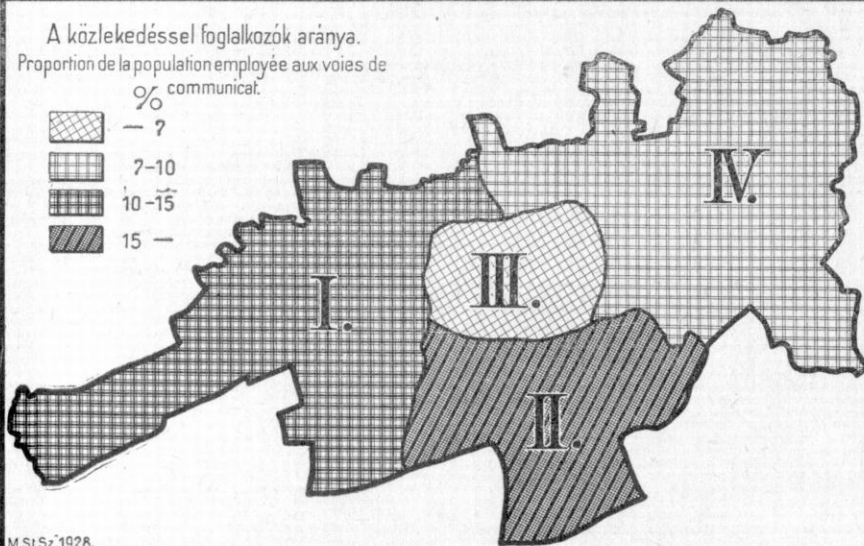
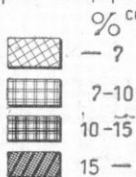
Az iparral foglalkozók aránya.
Proportion de la population industrielle.

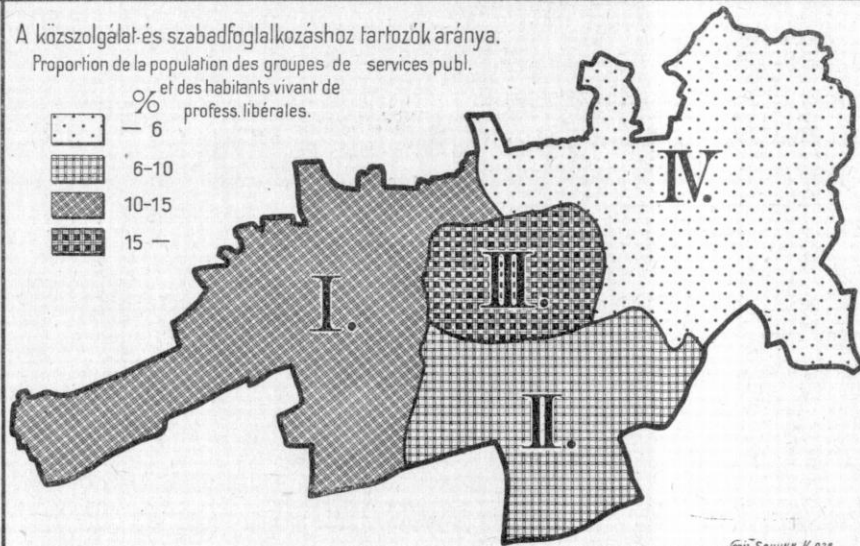
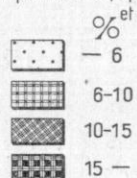
A kereskedelemmel foglalkozók aránya.
Proportion de la population commerciale.

A közlekedéssel foglalkozók aránya.
Proportion de la population employée aux voies de
communication.

A közszolgáltatás-és szabadfoglalkozáshoz tartozók aránya.
Proportion de la population des groupes de services publ.
et des habitants vivant de
profess. libérales.

19. Foglalkozási főosztályok városrészek szerint 1920-ban
 Principaux groupes de professions par quartiers, en 1920.

Kerület Quartiers	Összes népesség — Population totale	Óstermelés — Production du sol	Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	Ipar — Industrie	Kereskedelem és hitel — Commerce et crédit	Közlekedés — Voies de communication	Bányászat, ipar és forgalom — Mines, industrie et trafic	Közszolgálat és szabadfoglalkozások — Services publ. et professions lib.	Védő — Défense nationale	Napszámok k. m. n. — Journaliers spéc. non. dénomm.	Nyugdíjasok tápepénzesek stb. — Retraités, capitalistes, etc.	Házi cselédek — Domestiques	Egyéb és ismeretlen foglalkozások — Autres et professions inconn.
I. Szigeti külváros — Faubourg de Sziget	10.246	551	85	3.670	840	1.429	6.024	1.022	45	670	752	173	1.009
II. Siklói külváros — Faubourg de Siklós	4.600	188	20	1.553	710	856	3.139	446	12	40	374	212	189
III. Belváros — Quartier centr.	9.851	273	98	2.970	1.819	659	5.546	1.765	—	83	918	650	616
IV. Budai külváros — Faubourg de Buda	15.067	758	823	7.184	1.238	1.426	10.671	888	58	713	793	197	989
Belterület összesen — Total du territoire intérieur	39.764	1 770	1.026	15.377	4.607	4.370	25.380	4.121	115	1.506	2.837	1.232	2.803
Pécs bányatelep — Etablissement de mine de Pécs	3.827	100	2.895	279	17	51	3.242	62	—	92	254	34	43
Egyéb külterület — Autre territoire extérieur	3.965	828	832	1.270	110	368	2.580	108	—	96	109	42	202
Külterület összesen — Total du territoire extérieur	7.792	928	3.727	1 549	127	419	5.822	170	—	188	363	76	245
Egész város — Ensemble de la ville	47.556	2.698	4.753	16.926	4.734	4.789	31.202	4.291	115	1.694	3.200	1.308	3.048
	s z á z a l é k b a n — e n %												
I. Szigeti külváros — Faubourg de Sziget	100.0	5.4	0.8	35.8	8.2	14.0	58.8	10.0	0.4	6.5	7.3	1.7	9.9
II. Siklói külváros — Faubourg de Siklós	100.0	4.1	0.4	33.8	15.4	18.6	68.2	9.7	0.3	0.9	8.1	4.6	4.1
III. Belváros — Quartier centr.	100.0	2.8	1.0	30.1	18.5	6.7	56.3	17.9	—	0.8	9.3	6.6	6.3
IV. Budai külváros — Faubourg de Buda	100.0	5.0	5.5	47.7	8.2	9.4	70.8	5.9	0.4	4.7	5.3	1.3	6.6
Belterület összesen — Total du territoire intérieur	100.0	4.4	2.6	38.7	11.6	11.0	63.9	10.4	0.3	3.8	7.1	3.1	7.0
Pécs bányatelep — Etablissement de mine de Pécs	100.0	2.6	75.7	7.3	0.4	1.3	84.7	1.6	—	2.4	6.7	0.9	1.1
Egyéb külterület — Autre territoire extérieur	100.0	20.9	21.0	32.0	2.8	9.3	65.1	2.7	—	2.4	2.7	1.1	5.1
Külterület összesen — Total du territoire extérieur	100.0	11.9	47.8	19.9	1.6	5.4	74.7	2.2	—	2.4	4.7	1.0	3.1
Egész város — Ensemble de la ville	100.0	5.7	10.0	35.6	9.9	10.1	65.6	9.0	0.2	3.6	6.7	2.8	6.4

dek arányának fokozatos csökkenése, amely különösen az utolsó évtizedben volt igen nagymérvű, sőt az abszolút számnak is fogyásával járt. A házciselédek száma bizonyos mértékben fokmérője a lakosság gazdasági jólétének, ezért számuknak csökkenése az általános gazdasági helyzetnek nem vall javulására. Különösen katasztrófális volt a gazdasági helyzetnek ebből következő leromlása az utolsó évtizedben, amikor a házciselédek száma 2.242-ről 1.308-ra esett le. Majdnem minden városban hasonló jelenség mutatkozik. Tudjuk, hogy a háború alatt a cselédek nagy része gyárakba ment, vagy falujába vonult vissza földet művelni, annál is inkább, mert a gazdaságilag leromlott középosztály amúgy sem volt abban a helyzetben, hogy cselédet tarthatott volna. Pécsen a házciselédek fogyása látszólag még nagyobb, mint más városokban, mert a népszámlálás későbbi megtartása folytán éppen a legmozgékonyabb cselédség esett ki legnagyobb részben a számlálásból.

A város egyes részei jellegzetes képet mutatnak a lakosság foglalkozása szempontjából is. A fő foglalkozási csoportok megoszlását a város egyes részei között a 19. sz. tábla mutatja.

Látjuk, hogy a Belváros leginkább a kereskedőknek és az értelmiségnek szolgál lakóhelyül. Ehhez képest itt a legtöbb a házciseléd is. Ipar tekintetében a Budai külváros vezet, ahol a legtöbb gyár található, viszont a vasúti állomáshoz legközelebb eső Siklói külvárosban találjuk a legtöbb közlekedéssel foglalkozót (18·6%). Az is érdekes, hogy a keleti és nyugati két külvárosban van a belterületen aránylag legtöbb őstermelő lakos, viszont ugyanitt igen alacsony a házciselédek aránya.

A külterületi részek közül Pécs bányatelep lakossága természetesen ¾ részben bányászokból és hozzátartozóikból áll, a többi foglalkozási csoportok itt eltörpülnek. Az egyéb külterület pedig a várost körülölvén, annak legheterogénabb a lakossága foglalkozási szempontból, de a legjellegzetesebb városi foglalkozások: a kereskedelem, közszolgálat és szabad foglalkozások és házciselédek itt igen kis arányban találhatók. Az összes területrészek közül legmagasabb itt természetesen az őstermeléssel foglalkozók aránya (20·9%), de ugyanennyien foglalkoznak bányászattal is, amely foglalkozás egyéb-

ként a bányatelephez legközelebb eső Budai külvárosban is aránylag elég sok embernek (5·5%) ad kenyeret.

A népesség foglalkozási viszonyainak bővebb megvilágítására a 20. számú táblán a kereső népességet nemek szerint, azonkívül ipari és kereskedelmi főcsoportok szerint is részletezzük, különösen annak szemléltetése céljából, hogy az ipari népesség említett visszaesése milyen iparágakban következett be.

Az első, ami e táblán feltűnik, hogy az utolsó évtizedben a kereső férfiak száma erősen megcsappant, a kereső nők ellenben, annak dacára, hogy a lakosság száma csökkent, még növekedett is. Különösen az őstermelésnél és a napszámosoknál mutatkozik ez a jelenség a legszembevetőbb módon. A kereső férfiak száma ezzel szemben erősen megnövekedett a hányászat és a közlekedés körében, ahol a növekvés majdnem 50%-os. Ami az ipar és kereskedelem egyes csoportjait illeti, azután az erőteljes fejlődés után, amely 1900 és 1910 között mutatkozott, a legtöbb ipari csoportban a stagnációnak, vagy éppen a visszafejlődésnek jeleivel találkozunk. Legerősebb volt a keresők számának csökkenése a kő-, föld-, agyag- stb. iparban (901-ről 637-re), azután a szállodás és vendéglős iparban (662-ről 491-re), úgyhogy ez utóbbi iparban 1920-ban kevesebb ember foglalkozott, mint 30 évvel előbb.

Ezekkel a kedvezőtlen jelenségekkel szemben további jelentékeny fejlődés látszik az élelmezési és élvezeti cikkek gyártásánál (840-ről 960-ra) és — sajátságos képen — az építőiparban (839-ről 989-re). Egyébként az 1920. évi adatok éppen a felvétel akkori hiányossága miatt s az azóta mutatkozó nagy ipari fellendülés folytán is ma már meglehetősen túlhaladtak.

A kereskedelemnek majdnem minden ágában erőteljes fejlődés mutatkozik, csupán a vas- és fémárukkal, továbbá az agyag- és üvegipar készítményeivel való kereskedésnél látszik visszafejlődés.

Legnépesebbek természetesen itt is, mint mindenütt, az általános szükségleti cikkekkel, az élelmezési és ruházati cikkekkel való kereskedés csoportjai. A tulajdonképeni kereskedelemhez tartozó e csoportokon kívül a kofák és egyéb piaci és utcai árusok száma is feltűnően megnövekedett; itt évtizedről évtizedre igen rohamos növekvést látunk (36—93—124—237).

20. A keresők száma foglalkozási főosztályok és főcsoportok szerint a férfiak és nők megkülönböztetésével a négy utolsó népszámlálás idejében.

Population active suivant le sexe et les principales classes et groupes de professions aux quatre derniers recensements de la population.

Megnevezés Désignation	A keresők száma — Nombre des personnes gagnant leur vie											
	férfi — hommes				nő — femmes				összesen — total			
	1890	1900	1910	1920	1890	1900	1910	1920	1890	1900	1910	1920
I. Őstermelés — Production du sol :												
A) Mezőgazdaság és kertészet — Agriculture et horticult.	1.058	1.122	1.407	931	402	347	286	469	1.460	1.469	1.693	1.400
B) Erdészeti és vadászat, szénégetés — Sylvicult. et chasse, fabricat. de charbon	13	13	21	23	—	1	—	—	13	14	21	23
C) Méhészet, selyem- és haitenyésztés — Apicult., élevage de vers à soie, piscicult.	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
D) Halászat — Pêche	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
I. Őstermelés összesen Production du sol au total	1.071	1.136	1.428	955	402	348	286	469	1.473	1.484	1.714	1.424
II. Bányászat, ipar és forgalom : Mines, industrie et trafic :												
A) Bányászat és kohászat — Mines et hauts fourneaux	1.220	1.292	1.266	1.867	42	30	37	87	1.262	1.322	1.303	1.954
B) Ipar — Industrie. — a) Tulajdonképeni ipar — Industrie propr. dite :												
I. Vas- és fémipar — Ind. du fer et des métaux	318	422	840	753	3	3	30	13	321	425	870	766
II. Gépgyártás és közlekedési eszközök gyárt., stb. — Fabricat. de machines et de moyens de transport, etc.	293	504	798	681	—	3	16	32	293	507	814	713
III. Kő-, föld-, agyag-, aszbeszt. és üvegyipar — Indust. de la pierre, céramique, i. asbeste, verreries	546	608	770	469	55	68	131	168	601	676	901	637
IV. Fa- és csontipar — Ind. du bois et des os	386	429	572	611	5	4	8	45	391	433	580	656
V. Bőr-, sörté-, szőr-, toll- stb. ipar — Ind. d. cuir, d. poil, d. plume, etc.	133	166	203	221	1	4	8	42	134	170	211	263
VI. Fonó- és szövőipar — Ind. textile	90	74	79	58	3	3	40	44	93	77	119	102
VII. Ruházati ipar — Ind. du vêtement	1.014	1.145	1.318	1.305	495	614	1.119	1.279	1.509	1.759	2.437	2.584
VIII. Papirosipar — Ind. du papier	16	17	14	10	—	—	1	13	16	17	15	23
IX. Élelmiszeri és élvezeti cikkek gyártása — Fabricat. de produits aliment. et des boissons	529	618	748	837	40	28	92	123	569	646	840	960
X. Vegyeszeti ipar — Ind. chimique	42	61	84	76	1	6	21	23	43	67	105	99
XI. Építőipar — Ind. du bâtiment	743	691	826	918	6	9	13	71	749	700	839	989
XII. Sokszorosító- és műipar — Ind. polygraph. et d'art	65	113	145	129	5	18	56	59	70	131	201	188
XIII. Szállodás-, vendéglős- és kávéipar stb. — Hôtels, restaurants, cafés, etc.	304	350	399	347	230	193	263	144	534	543	662	491
XIV. Egyéb és ismeretlen ipari foglalkozások — Autres et personnes de profession industr. inconnue	1	5	9	36	—	—	—	24	1	5	9	60
a) Tulajdonképeni ipar összesen Industr. propr. dite au total	4.480	5.203	6.805	6.451	844	953	1.798	2.080	5.324	6.156	8.603	8.531
b) Házi- és népipar — Industr. domest. et du peuple	—	12	31	3	32	19	9	26	32	31	40	29
c) Vándoripar — Ind. ambulante	18	19	25	12	—	—	—	—	18	19	25	12
B) Ipar összesen — Industrie au total	4.498	5.234	6.861	6.466	876	972	1.807	2.106	5.374	6.206	8.668	8.572
C) Kereskedelem és hitel — Commerce et crédit. — a) Tulajdonképeni keresked. — Commerce propr. dit :												
I. Állatokkal stb. való kereskedés — Comm. des animaux, etc.	69	53	67	102	4	9	16	29	73	62	83	131
II. Fával és egyéb erdei term. stb. való kereskedés — Comm. du bois et des autres produits de sylvicult., etc.	41	81	77	80	1	—	5	7	42	81	82	87
III. Vas- és fémárukkal stb. való kereskedés — Comm. des articl. en fer et en métaux, etc.	32	31	71	49	—	5	12	3	32	36	83	52
IV. Agyag- és üvegyipar készitm. való kereskedés — Comm. des articl. en argile et en verre	9	13	17	11	1	3	9	8	10	16	26	19
V. Fa- és faragottárukkal stb. való kereskedés — Comm. des articl. en bois et des ouvrages sculptés	69	25	29	43	2	1	10	10	71	26	39	53
VI. Fonó- és szövőipari árukkal való kereskedés — Comm. textile	158	214	311	313	3	21	57	66	161	235	368	379
VII. Élelmiszeri és élvezeti cikkekkel való kereskedés — Comm. des articl. d'alimentat.	391	392	353	400	105	75	84	123	496	467	437	523
VIII. Gyógy- és vegyeszeti árukkal való kereskedés — Comm. des articl. pharmaceut. et chimiques	—	9	19	47	—	—	6	10	—	9	25	57
IX. Könyv- és műkereskedés — Comm. des livres et des ouvr. de musique	11	21	27	26	1	4	6	24	12	25	33	50
X—XVIII Egyéb kereskedelmi főcsoportok — Autres princip. groupes de commerce	68	110	146	199	7	15	26	70	75	125	172	269
a) Tulajdonképeni kereskedelem összesen Commerce propr. dit. au total	848	949	1.117	1.270	124	133	231	350	972	1.082	1.348	1.620

Megnevezés <i>Désignation</i>	A keresők száma — <i>Nombre des personnes gagnant leur vie</i>											
	férfi — <i>hommes</i>				nő — <i>femmes</i>				összesen — <i>total</i>			
	1890	1900	1910	1920	1890	1900	1910	1920	1890	1900	1910	1920
b) Kofák és egyéb piaci és utcai árusok <i>March. des 4 saisons, autres marchands de marché et de rue</i>	15	27	51	98	21	66	73	139	36	93	124	237
c) Házalókereskedők — <i>March. ambul. voyag. et courtiers</i>	66	81	76	37	3	7	3	6	69	88	79	43
d) Ügynökök és alkuszok — <i>Commis</i>	56	62	82	140	1	—	4	5	57	62	86	145
e) Pénz-, hitel- és biztosításügy <i>Monnaie, crédit, assurances</i>	57	101	162	132	—	7	9	63	57	108	171	195
f) Közraktári vállalatok — <i>Entreprises d'entrepôts</i>	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
C) Kereskedelem és hitel összesen <i>Commerce et crédit au total</i>	1 042	1 220	1 488	1 677	149	213	320	563	1 191	1 433	1 808	2 240
D) Közlekedés — <i>Voies de communications</i> :												
I. Közutak — <i>Routes</i>	163	173	272	292	1	1	5	5	164	174	277	297
II. Vasutak — <i>Chemins de fer</i>	221	413	542	1 020	—	3	7	38	221	416	549	1 058
III. Kikötői és folyamszolg., hajózás stb. — <i>Services de ports et de fleuve, navigat., etc.</i>	6	3	3	19	—	—	—	1	6	3	3	20
IV—VI. Egyéb közlekedési főcsoportok — <i>Autres principaux groupes de voies de commun.</i>	98	139	239	229	10	21	35	70	108	160	274	299
D) Közlekedés összesen — <i>Voies de communication au total</i>	488	728	1 056	1 560	11	25	47	114	499	753	1 103	1 674
II. Bányászat, ipar és forgalom összesen — <i>Mines, industrie et trafic au total</i>	7 248	8 474	10 671	11 570	1 078	1 240	2 211	2 870	8 326	9 714	12 882	14 440
III. Polgári és egyházi közszolgálat, stb. — <i>Services publ. civils et ecclésiast., etc.</i>	812	1 197	1 435	1 422	164	263	417	591	976	1 460	1 852	2 013
IV. Véderő — <i>Défense nationale</i>	1 382	1 730	1 978	—	—	—	—	—	1 382	1 730	1 978	—
V. Különböző gazd. és k. m. n. napszámások — <i>Différents journaliers spécial non dénommés</i>	1 046	1 610	703	446	1 309	769	361	578	2 355	2 379	1 064	1 024
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. — <i>Retraites, rentiers, etc.</i>	493	643	723	814	799	855	970	996	1 292	1 498	1 693	1 810
VII—VIII. Egyéb és ismeretlen foglalkozásúak — <i>Autres et personnes de profess. inconn. Házicselédek I—VIII-ban — Domes-tiques, I—VIII</i>	154	185	269	230	219	303	450	474	373	488	719	704
Pécs tjv. összesen <i>Ville municip. de Pécs au total</i>	207	119	88	35	1 529	1 809	1 983	1 192	1 736	1 928	2 071	1 227
	12 413	15 094	17 295	15 472	5 500	5 587	6 678	7 170	17 913	20 681	23 978	22 642

A pénz- és hitelügyhöz tartozók számának az előbbi évtizedekben mutatkozó szintén rohamos növekedése most egy sokkal szerényebb szaporulatnak adott helyet. Érdekes azonban, hogy csak az itt alkalmazott nők száma növekedett meg feltűnően 9-ről 63-ra, míg a férfiaké 162-ről 132-re esett vissza.

A közlekedési csoportok közül csak a vasutak szolgálatában állók száma növekedett meg közel kétszeresére, amint már említettük, valószínűleg jórészt a menekülések következtében, ellenben a többi közlekedési csoportokhoz tartozók száma csak kevéssé változott.

A foglalkozás sokszor szorosan összefügg a vallásfelekezettel és a nemzetiséggel is, azért érdemes ennek az összefüggésnek részleteire is rávilágítani. A négy fő vallásfelekezetre és a két főnyelvre vonatkozólag ezt a 21. számú összeállítás szemlélteti.

A túlnyomó nagy számban lévő római katolikusok természetesen minden fog-

lalkozási csoportban megtartják vezető pozíciójukat (80%-on felül), csupán a kereskedelem és hitel csoportjában megy le arányuk kerekén 50%-ra. Ezt a foglalkozást általános számarányuknál (9%), majdnem ötszörösen nagyobb mértékben, 44,2%-ban foglalják el az izraeliták. A zsidók a többi foglalkozási csoportokban — még az értelmiségnél is — arányszámukon alul szerepelnek, legkevésbé találhatók a bányászat és kohászat és a napszámások csoportjában, ahol csak 0,3—0,4% az arányuk. A házicselédek között is csak 1,5% zsidó található. Egyik felekezetenél sem mutatkozik a felekezet tagjainak egyetlen foglalkozásban való olyan nagymértékű tömörülése, mint a zsidóknál. Pécs város zsidóságának majdnem fele esik erre az egyetlen foglalkozásra.

A reformátusok különösen a közlekedés csoportjában vannak jelentékenyebb számmal (8,4%). Arányszámukon felül szerepelnek azonkívül a napszámások (7,6%) és az értelmiségi foglalkozásúak

21. Az egyes foglalkozási főosztályokhoz tartozók a főbb vallásfelekezetek és nemzetiségek szerint 1920-ban.

Habitants appartenant aux principales classes de professions, d'après les principales confessions et nationalités, en 1920.

Megnevezés Désignation	Összesen Total	E b b ő l — D o n t											
		róm. kath. cath. r.	reform. calvinistás	ág. h. ev. luthér.	izraelita isráélites	magyar Hongrois	német Allemands	róm. kath. cath. r.	reform. calvinistás	ág. h. ev. luthér.	izraelita isráélites	magyar Hongrois	német Allemands
		abszolút számban — nombres absolus						en — 0/0-ban					
I. Östermelés — <i>Production du sol</i>	2.698	2.309	140	85	116	2.361	239	85.6	5.2	3.1	4.3	87.5	8.9
II. Bányászat, ipar és forgalom — <i>Mines, industrie et trafic</i>													
A) Bányászat és kohászat — <i>Mines et hauts fourneaux</i>	3.801	3.491	42	84	11	1.856	1.537	91.8	1.1	2.2	0.3	48.8	40.4
B) Ipar — <i>Industrie</i>	18.127	15.421	815	447	1.277	16.143	1.677	85.0	4.5	2.5	7.0	89.0	9.3
C) Kereskedelem és hitel — <i>Commerce et crédit</i>	4.660	2.330	157	67	2.059	4.373	198	50.0	3.4	1.4	44.2	93.8	4.3
D) Közlekedés — <i>Voies de communication</i>	4.614	3.924	390	112	148	4.373	189	85.1	8.4	2.4	3.2	94.8	4.1
II. Bányászat, ipar és forgalom összesen — <i>Mines, industrie et trafic au total</i>	31.202	25.166	1.404	710	3.495	26.745	3.601	80.7	4.5	2.3	11.2	85.7	11.5
III. Közszolgálat és szabad foglalk. — <i>Services publ. et professions libér.</i>	4.291	3.577	277	99	281	4.042	184	83.4	6.5	2.3	6.5	94.2	4.3
IV. Véderő — <i>Défense nationale</i>	115	107	5	—	2	101	8	93.0	4.4	—	1.7	87.8	7.0
V. Különböző gazd. és k. m. n. napsz. — <i>Différents journaliers spéc. non dénommés</i>	1.694	1.516	128	29	7	1.469	190	89.5	7.6	1.7	0.4	86.7	11.2
VI. Nyugdíjasok, tőkepénzesek stb. — <i>Retraités, rentiers, etc.</i>	3.200	2.689	137	80	258	2.680	378	84.0	4.3	2.5	8.1	83.8	11.8
VII.—VIII. Egyéb és ismeretlen foglalk. — <i>Autres et personnes de profession inconnue</i>	3.048	2.250	85	48	114	2.236	221	73.8	2.8	1.6	3.7	73.4	7.3
IX. Házi cselédek — <i>Domestiques</i>	1.308	1.171	56	29	19	1.021	213	89.5	4.3	2.2	1.5	78.0	16.3
Összesen — Total	47 556	38.785	2.232	1.080	4.292	40 655	5.034	81.6	4.7	2.3	9.0	85.5	10.6

(6.5%) között is, sőt sajtyszerűleg úgy a reformátusok, mint az ágostaiak még az östermelésnél is átlagos arányukon felül vannak, ami teljesen szokatlan, mert a földművelő törzslakosság szokott egy-egy városban a bevándorlás dacára a legkevertlenebbül maradni. Feltűnően kevés viszont a református lakosság a bányászok között, mindössze 1.1%.

Az ágostaiak foglalkozás szerint való megoszlása meglehetősen egyenletes, az arányszámok kilengése 3.1%-tól (östermelés) csupán 1.4% ig (kereskedelem) terjed.

Ami a két főnemzetiség szerepét illeti a foglalkozási csoportokban, legfeltűnőbb jelenség a németek magas aránya (40.4%) a

bányászat körében, a többi foglalkozási csoportban a német anyanyelvűek nem mutatnak túlnagy szélsőségeket. Legkevesebben vannak a közlekedési csoportban (4.1%), azután a kereskedelemben és értelmiségben (4.3%), legtöbben viszont, eltekintve a már említett bányásztól, a házi cselédek között (16.3%).

A magyarság aránya többnyire reciprok értéke a németekének, a legmagyarabb foglalkozási csoport eszerint a közlekedés (94.8%), legkevésbé magyar természetesen a bányászat, ahol a magyarság aránya az abszolút többséget sem éri el (48.8%).

Még jobban kitűnik a különbség az egyes felekezeteknek a foglalkozásokban

22. Egyes fontosabb foglalkozási alcsoportok keresői a főbb vallásfelekezetek és nemzetiségek szerint 1920-ban.

Population active dans quelques importants sous-groupes de professions, suivant les principales confessions et nationalités, en 1920.

Megnevezés Désignation	Keresők összesen Population active au total	E b b ö l — D o n t											
		róm. kath. cath. r.	református calvinistes	ag. h. ev. luthér.	izraelita Israélit.	magyar Hongrois	német Allemands	róm. kath. cath. r.	református calvinistes	ag. h. ev. luthér.	izraelita Israélit.	magyar Hongrois	német Allemands
		abszolút számban nombres absolus					en — % - ban						
Nagybirtokosok 1000 kat. holdon felül Grands propriétaires, plus de 1000 arp. cad.	2	2	—	—	—	2	—	100.0	—	—	—	100.0	—
Középbirtokosok 100—1000 kat. holdig Moyens propriétaires, de 100 à 1000 arp. cad.	10	5	—	—	5	10	—	50.0	—	—	50.0	100.0	—
Bérlők 100 kat. holdon felül — Fermiers, plus de 100 arp. cad.	22	10	—	—	12	20	2	45.5	—	—	54.5	90.9	9.1
Kisbirtokos (kisbérlő) 50—100 kat. holdig — Petits propriétaires (petits fermiers), de 50 à 100 arp. cad.	9	8	—	—	1	6	3	88.9	—	—	11.1	66.7	33.3
Kisbirtokos (kisbérlő) 10—50 kat. holdig Petits propriétaires (petits fermiers), de 10 à 50 arp. cad.	35	25	—	—	10	29	5	71.4	—	—	28.6	82.9	14.3
Kisbirtokos (kisbérlő) 5—10 kat. holdig Petits propriétaires (petits fermiers), de 5 à 10 arp. cad.	41	34	—	3	4	34	4	82.9	—	7.3	9.8	82.9	9.8
Kisbirtokos (kisbérlő) 5 kat. holdon alul — Petits propriétaires (petits fermiers), moins de 5 arp. cad.	334	302	8	11	11	291	28	90.4	2.4	3.3	3.3	87.1	8.4
Gazdasági tisztviselők — Employés d'exploitation rurale	21	15	—	—	5	21	—	71.4	—	—	23.8	100.0	—
Gazdasági cselédek — Domestiques d'exploitation rurale	179	162	8	4	1	155	18	90.5	4.5	2.2	0.6	86.6	10.1
Mezőgazdasági munkások — Ouvriers agricoles	632	541	62	19	2	561	53	85.6	9.8	3.0	0.3	88.8	8.4
Erdészeti és szénégetés körében alkalmazott segédszemélyzet — Personnel auxiliaire forestier et faisant du charbon	17	16	1	—	—	15	—	94.1	5.9	—	—	88.2	—
Bányászati tisztviselők — Employés de mine	113	107	2	3	1	93	18	94.7	1.8	2.7	0.9	82.3	15.9
Bányászati egyéb segédszemélyzet Autre personnel auxil. minier	1.396	1.214	17	25	3	555	556	87.0	1.2	1.8	0.2	39.8	39.8
Önálló iparosok — Industriels	2.396	1.892	105	67	293	2.068	265	79.0	4.4	2.8	12.2	86.3	11.1
Ipari tisztviselők — Employés d'industrie	241	151	12	5	72	231	7	62.7	5.0	2.1	29.9	95.9	2.9
Ipar körében alkalmazott egyéb segédszemélyzet — Autre personnel auxil. d'industrie	6.481	5.717	301	159	245	5.723	639	88.2	4.6	2.5	3.8	88.3	9.9
Önállók a kereskedelem és hitel körében — Population active dans le commerce et les établis. de crédit	1.064	513	35	11	488	967	65	48.2	3.3	1.0	45.9	90.9	6.1
Kereskedelem és hitel körében alkalmazott tisztviselők — Employés de commerce et d'établis. de crédit	405	221	18	10	152	395	8	54.8	4.4	2.5	37.5	97.5	2.0
Kereskedelem és hitel körében alkalmazott egyéb segédszemélyzet — Autre personnel auxil. de commerce et d'établis. de crédit	740	501	30	15	187	694	31	67.7	4.1	2.0	25.3	93.8	4.2
Közlekedés körében alkalmazott tisztviselők — Employés de voies de communicat.	366	283	32	19	30	355	11	77.3	8.7	5.2	8.2	97.0	3.0
Közlekedés körében alkalmazott egyéb segédszemélyzet — Autre personnel auxil. de voies de communicat.	1.031	862	104	31	19	968	50	83.6	10.1	3.0	1.8	93.9	4.9

elfoglalt szerepe tekintetében, ha az egyes foglalkozási csoportokat tovább részletezzük, különösen az alkalmaztatási viszony szempontjából.

Legérdekesebb és legjellemzőbb itt is természetesen az izraeliták szerepe. A birtokosok között a legalsóbb két birtokkategória kivételével, arányukon jóval felül szerepelnek, ugyancsak magas az arányuk a gazdasági tisztviselők között, ellenben a gazdasági cselédek és munkások között csak egészen minimális számban (0·6, 0·3%) található. Az iparban, a kereskedelemben és a közlekedésben is mindenütt jóval nagyobb arányban vannak az önállók és tisztviselők között, mint a segédszemélyzet körében. A róm. katolikusoknál természetesen fordított a helyzet és általában a reformátusoknál is, csupán a lutheránusok képeznek kivételt, pl. az önálló iparosok között többen

vannak, mint az ipari segédszemélyzet között, többen vannak a kereskedelmi tisztviselők között, mint a kereskedelmi segédszemélyzetben s a közlekedési tisztviselők között is magasabb arányban vannak, mint a közlekedési segédszemélyzetnél. A felsorolt foglalkozási csoportok közül feltűnő magas a reformátusok aránya a mezőgazdasági munkásoknál (9·8%) és a közlekedési segédszemélyzetnél, ahol már 10·1%-ra rúg.

A németek a kisbirtokosok egyes csoportjai között vannak a rendesnél magasabb arányban, az önálló iparosok között is még 11·1%-ot képviselnek, ellenben igen alacsony az arányuk a gazdasági ágak értelmiségében (2—3%).

Még a tulajdonképeni értelmiség egyes fontosabb alcsoportjainak felekezeti és nemzetiségi megoszlására vonatkozólag közlünk néhány adatot.

23. A közszolgálat és szabadfoglalkozások némely fontosabb alcsoportjaihoz tartozó keresők száma a főbb vallásfelekezetek és nemzetiségek szerint 1920-ban.

Population active dans quelques importants sous-groupes de services publics et de professions libérales, suivant les principales confessions et nationalités, en 1920.

Foglalkozási alcsoportok Sous-groupes de professions	Összes szám Nombre total	E b b ó l — D o n t											
		római kath. cath. r.	református calvinistes	ág. hitv. ev. luthér.	izraelita isr.	magyar Hongrois	német Allemands	római kath. cath. r.	református calvinistes	ág. hitv. ev. luthér.	izraelita isr.	magyar Hongrois	német Allemands
		abszolút számban — nom. abs.						e n - % - b a n					
Állami tisztv. — <i>Fonctionnaires de l'Etat</i>	104	77	11	7	8	101	2	74·0	10·6	6·7	7·7	97·1	1·9
Városi tisztv. — <i>Fonctionnaires municipaux</i>	101	90	7	2	2	99	2	89·1	6·9	2·0	2·0	98·0	2·0
Bírák és ügyészek — <i>Juges et procureurs</i>	40	35	3	—	2	40	—	87·5	7·5	—	5·0	100·0	—
Bírósági, ügyészégi tisztv. — <i>Fonctionn. des tribunaux et de procur.</i>	50	38	4	2	5	48	2	76·0	8·0	4·0	10·0	96·0	4·0
Ügyvédek — <i>Avocats</i>	54	24	7	1	22	54	—	44·5	13·0	1·8	40·7	100·0	—
Elemi isk. tanítók és tanítónők — <i>Instituteurs et institutrices primaires</i>	137	127	1	2	5	135	2	92·7	0·7	1·5	3·7	98·5	1·5
Polgári isk. tanítók és tanítónők — <i>Instituteurs et institutrices d'école „bourgeoise“</i>	14	14	—	—	—	14	—	100·0	—	—	—	100·0	—
Középiskolai tanárok — <i>Professeurs d'école second.</i>	55	45	5	2	2	50	5	81·8	9·1	3·6	3·6	90·9	9·1
Orvosok — <i>Médecins</i>	46	11	3	2	29	46	—	23·9	6·5	4·4	63·0	100·0	—
Szülésznők — <i>Sages-femmes</i>	21	19	2	—	—	20	1	90·5	9·5	—	—	95·2	4·8
Színészek és színésznők — <i>Acteurs et actrices</i>	39	23	10	—	6	39	—	59·0	25·6	—	15·4	100·0	—

A felsorolt értelmiségi csoportok közül a róm. katolikusok 100%-ban szerepelnek a polgári iskolai tanítók és tanítónők között, 90%-on felül van az arányuk az elemi iskolai tanszemélyzet és a szülésznők körében. Feltűnő alacsony viszont a róm. katolikusok aránya az ügyvédek (44·5%) és még in-

kább az orvosok között (23·9%). Az orvosok között a zsidók vannak túlnyomó többségben és az ügyvédek között is felmegy arányuk 40·7%-ra. Átlagos arányuknál magasabban szerepelnek még az izraeliták a színészek és színésznők között (15·4%). Ugyancsak ez utóbbi csoportban található

a reformátusok legmagasabb aránya 25·6%-kal, kik egyébként a felsorolt értelmiségi csoportok mindegyikében magasabb arányt foglalnak el városi átlaguknál. Csúpn az elemi iskolai és polgári iskolai tan személyzet köréből hiányoznak majdnem teljesen. Ágostaiak aránylag sokan (6·7%) vannak az állami tisztviselők között.

Ami a német anyanyelvűeket illeti, a középiskolai tanárok között vannak átlagukat megközelítő arányban, egyebütt számba alig vehető kisebbséggé zsugorodtak össze, vagy egyáltalán nem is találhatók. Az értelmiségnek vannak olyan csoportjai, amelyek rendszeren a törzslakosságból verbuválódnak (pl. városi tisztviselők, elemi iskolai tanítók), ezek összetétele mindig jobban hasonlít a törzslakosság összetételéhez. Másoknál azonban erősebben megváltoztathatja az összetételt külső elemek bevándorlása. Mindenesetre jellemző a megoszlás egy-egy adott időpontban s az említett külső behatások dacára bizonyos állandó folyamatokat mutat.

A népszámlálás alapján nagyjából megvan arra is a mód, hogy a lakosság társadalmi tagozódását megismerjük olyanformán, hogy az önállókat a polgársághoz, a tisztviselőket pedig — úgy az értelmiségi mint a gazdasági ágakban foglalkozó tisztviselőket — az értelmiséghez számítjuk, a nem önálló segédszemélyzetet pedig a munkásosztállyal vesszük egynek. Így állapítva meg a társadalmi csoportokat, a következő képet kapjuk (l. a 24. sz. táblát).

A városi lakosság jellegzetes vonásai domborodnak ki a fenti adatokból is. Pécsen is, mint más városokban, igen magas a munkásság aránya, jóval kisebb a polgárságé és az értelmiségé. A folyamat pedig az, hogy a háborúig fokozatosan kevesbedett aránylag a polgárság, viszont azonban az értelmiség olyan mértékben nőtt, hogy a kettőnek együttes súlya szinte azonos ma-

24. A lakosság társadalmi tagozódása az utolsó népszámlálás szerint.

Répartition sociale de la population suivant les quatre derniers recensements.

É v A n n é e	Száz lakos közül — <i>Proport. pour cent habit.</i>		
	önálló (polgárság) — <i>des personnes indépendantes (bourgeoisie)</i>	tisztviselő (értelmiség) — <i>des fonctionnaires (classe instruite)</i>	segédszemélyzet (munkásság) — <i>du personnel auxiliaire (ouvriers)</i>
1890 . .	24·5	6·6	68·9
1900 . .	22·8	8·5	68·7
1910 . .	22·4	8·8	68·8
1920 . .	27·7	10·1	62·2

radt évtizedeken keresztül. A háború és az összeomlás a nagyipart alapjában rendítette meg és sok apró egzisztenciát teremtett, az értelmiség pedig tovább nőtt, úgy, hogy ma az a helyzet, hogy nagyobb a polgárság súlya és az értelmiségé is, mint volt 30 évvel előbb. De ez csak átmeneti állapotnak látszik s valószínű, hogy az a nagy fejlődés, mely a népszámlálás óta mutatkozik, a nagyipar újabb megerősödése folytán legfőképp a munkásságot fogja gyarapítani.

A lélekszámról újabban közölt adatok azt mutatják, hogy Pécs hamarosan kiheverte a háború és megszállás pusztításait és különösen az egyetem odahelyezése folytán újabb nagy fellendülésnek néz elébe. A megszállás folytán elvesztette ugyan délvidéki bevándorló területeit s hogy ennek dacára ilyen nagyarányú fejlődést tud felmutatni, az bizonyítja Pécs város nagyszerű helyzeti energiáját, de lakóinak szorgalmát és életrealóságát is. Pécs nemcsak a magyarságnak és a magyarosodásnak tett nagy szolgálatokat a multban, de a művészetnek és a gazdasági fejlődés ügyének is, a jövőben pedig sokat várunk tőle ezeken kívül a magyar tudományosság fejlesztése terén, amelyre nemcsak jelene, de régi dicső multja alapján is predesztinálva van.

Kovács Alajos dr.